

EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA

PARADYGMATY KULTURY BEZPIECZEŃSTWA

Andrey LYMAR
Marek ILNICKI
(redakcja naukowa)

Poznań 2016

Recenzje

prof. dr hab. Wojciech Horyń
prof. dr hab. Witold Jaswin

Projekt okładki

Joanna Popiołek

Skład komputerowy

Marta Ratajczak

Za jakość języka i wartość merytoryczną odpowiedzialność ponosi autor artykułu.

Copyright©2016by

Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa
All rights reserved

ISBN: 978-83-65096-47-0

Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa
ul. Orzeszkowej 1, 60-778 Poznań
tel. 61 851 05 18
e-mail: wydawnictwo@wsb.net.pl
www.wsb.net.pl

Druk i oprawa
"ESUS" Agencja Reklamowo-Wydawnicza
ul. Wierzbicice 35, 61-855 Poznań
tel./fax. 61 835 35 36
www.esus.pl
Wydanie pierwsze
Druk ukończono w listopadzie 2016 r.

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne (Andrey LYMAR, Marek ILNICKI)	11
Rozdział 1: FILOZOFICZNE I IDEOLOGICZNE PODSTAWY KULTURY BEZPIECZEŃSTWA	13
<i>Imperializm kulturowy jako zagrożenie społeczno-narodowe</i> (Bronisław GOŁĘBIOWSKI).....	15
<i>Security in insecure times</i> (Peter HERRMANN)	23
<i>Bezpieczeństwo społeczne w kontekście memów destrukcyjnych</i> (Andrey LYMAR)	31
<i>Аграрно-сельская социология: методология комплексного исследования</i> (Vladimir NOVIKOV)	41
<i>Критический анализ теорий о «манипуляции сознанием»</i> (Elena ROMANOVA)	47
<i>Racjonalne bezpieczeństwo w epoce mediów</i> (Hanna SOMMER)	61
Rozdział 2: KSZTAŁTOWANIE KULTURY BEZPIECZEŃSTWA ZADANIEM EDUKACJI I NAUKI	69
<i>Формирование личности подростков с семейной отягощенностью болезнями зависимости от психоактивных веществ</i> (Yuri ARZUMANOV, Viktor VASECHKIN, Alla ABAKUMOVA, Vladislav MADZYHON)	71
<i>Wczesnoszkolna edukacja muzyczna a problematyka wielokulturowości na Pomorzu Gdańskim</i> (Elżbieta FROŁOWICZ)	79
<i>Projektowanie edukacji dla bezpieczeństwa</i> (Izabella GRABOWSKA-LEPCZAK)	91
<i>Internet rzeczy a bezpieczeństwo obywateli</i> (Sławomir ISKIERKA, Janusz KRZEMIŃSKI, Zbigniew WEŻGOWIEC)	105
<i>Patriotic education of youth in Russian Federation</i> (Tatiana PETROVA, Irina PETROVA)	113
<i>Wychowanie patriotyczno-obronne w systemie oświaty</i> (Remigiusz WIŚNIEWSKI)	117
<i>Nauka programowania a bezpieczeństwo aplikacji komputerowych</i> (Sławomir ISKIERKA, Janusz KRZEMIŃSKI, Zbigniew WEŻGOWIEC)	129
<i>Quality educational information in contemporary magistracy. Objectives, problems, solutions</i> (Natalia ZHALNINA)	139

<i>Cyberslacking (nie)bezpieczeństwem w firmie</i> (Joanna GRUBICKA, Krzysztof ROGOWSKI)	145
<i>Rola infografik w projektowaniu systemów identyfikacji wizualnej</i> (Iwona ISKIERKA)	159
Rozdział 3: BEZPIECZEŃSTWO WEWNĘTRZNE W WYMIARZE REGIONALNYM I INSTYTUCJONALNYM	169
<i>Podstawowe problemy rozwoju regionów w kwestii bezpieczeństwa na przykładzie Euroregionu Pomerania</i> (Jowita BRUDNICKA)	171
<i>Wykorzystanie potencjału ochronnego państwa na rzecz bezpieczeństwa polskich obszarów morskich</i> (Marek ILNICKI)	185
<i>Bezpieczeństwo rodziny na przygraniczu polsko-rosyjskim</i> (Dariusz JURCZAK).....	195
<i>Identyfikacja znaczących aspektów środowiskowych organizacji jako istotny element systemu zarządzania środowiskowego (SZŚ) wg wymagań normy PN-EN ISO 14001:2015-09 w zakresie minimalizacji zagrożeń dla środowiska</i> (Robert HANCZARUK)	207
<i>Specyfika zarządzania kryzysowego w Niemczech</i> (Piotr NAPIERAŁA).....	215
<i>Ochrona infrastruktury krytycznej na terenie m.n.p.p. Świętochłowice</i> (Natalia GOŁĄB)	223
<i>Reforma organów ścigania jako instytucjonalny czynnik bezpieczeństwa Ukrainy</i> (Iryna BABETS)	235
<i>Wybrane elementy zwalczanie przestępczości zorganizowanej</i> (Łukasz KAROLEWSKI)	249
<i>Kształtowanie polityki państwa w zakresie zwalczania przestępczości gospodarczej w latach 2015-2020. Rządowy program przeciwdziałania i zwalczania przestępczości gospodarczej</i> (Bożenna PIĄTKOWSKA)	265
<i>Przestępstwa popełniane przez osoby z antyspołecznym i narcystycznym zaburzeniem osobowości – porównanie</i> (Beata BĄCZKIEWICZ).....	277
<i>Zwalczanie przemytu migrantów jako imperatyw polityki bezpieczeństwa wewnętrznego</i> (Michał PŁACHTA)	283
<i>Bezpieczeństwo narodowe społeczności europejskiej i Polski na tle przemian migracyjnych XX i XXI wieku</i> (Dariusz PAWLISZCZY)	323
<i>Problem imigracyjny a bezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polskiej</i> (Małgorzata REJMAN-KAROLEWSKA)	335

<i>Media a dokument TTIP</i> (Sławomir ISKIERKA, Janusz KRZEMIŃSKI, Zbigniew WEŻGOWIEC)	345
<i>Biurokracja czy postbiurokracja? Sposoby zarządzania przedsiębiorstwami opartymi na wiedzy w kontekście bezpieczeństwa</i> (Joanna PIETRAS)	355
<i>Bezpieczeństwo imprez masowych w świetle przepisów prawa</i> (Nina STĘPNICKA)	367
Rozdział 4: MILITARNE ASPEKTY WSPÓŁCZESNEGO BEZPIECZEŃSTWA.	377
<i>Siły morskie USA i Federacji Rosyjskiej – doktryny i realia</i> (Eugeniusz JANUŁA)	379
<i>Wojna hybrydowa zagrożeniem dla bezpieczeństwa państwa</i> (Albert KAROLEWSKI)	395
<i>Polish soldiers outside of the country (after 1945)</i> (Józef KUBICA)	407
<i>Siły zbrojne RP a cyberprzestrzeń</i> (Ryszard LELITO)	413
<i>Paradoks (nie)bezpieczeństwa strefy identyfikacyjnej obrony powietrznej (ADIZ) na przykładzie chińskiej ADIZ na Morzu Wschodniochińskim</i> (Katarzyna NIEMIEC)	421
<i>Demokratyczna kontrola nad siłami zbrojnymi w relacjach cywilno-wojskowych</i> (Hanna Z. POBŁOCKA, Albert POPLAWSKI)	433
<i>Wybrane aspekty działań asymetrycznych jako źródło zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa</i> (Karina ZAWIEJA-ŻUROWSKA)	443
<i>Zapobieganie przestępczości na przykładzie kampanii Interpolu „Turn Back Crime”</i> (Adrian SZUMSKI)	453
<i>Współpraca międzynarodowa organów ścigania w sprawach o handel ludźmi</i> (Irena MALINOWSKA)	461
<i>Noty biograficzne</i>	471

CONTENTS

Introduction (Andrey LYMAR, Marek ILNICKI)	11
Chapter 1: PHILOSOPHICAL AND IDEOLOGICAL BASIS OF THE SAFETY CULTURE	13
<i>The cultural imperialism as a social and national threat</i> (Bronisław GOŁĘBIOWSKI).....	15
<i>Security in insecure times</i> (Peter HERRMANN).....	23
<i>Social safety in the context of destructive memes</i> (Andrey LYMAR).....	31
<i>Agrarian and rural sociology: the methodology of complex research</i> (Vladimir NOVIKOV)	41
<i>Critical analysis of the theories about the "manipulation of consciousness"</i> (Elena ROMANOVA)	47
<i>Rational safety in the era of media</i> (Hanna SOMMER).....	61
Chapter 2: EDUCATION OF CULTURE SAFETY AS A TASK OF EDUCATION AND SCIENCE.....	69
<i>Formation of the person of teenagers burdened with a family disease of substance dependence</i> (Yuri ARZUMANOV, Viktor VASECHKIN, Alla ABAKUMOVA, Vladislav MADZYHON).....	71
<i>Early school music education and the problem of multiculturalism in Pomerania</i> (Eiżbieta FROŁOWICZ)	79
<i>Planning the Education for security</i> (Izabella GRABOWSKA-LEPCZAK)	91
<i>Internet of Things and the security of citizens</i> (Sławomir ISKIERKA, Janusz KRZEMIŃSKI, Zbigniew WEŻGOWIEC)	105
<i>Patriotic education of youth in Russian Federation</i> (Tatiana PETROVA, Irina PETROVA).....	113
<i>Patriotic and defensive education in scholar system</i> (Remigiusz WIŚNIEWSKI).....	117
<i>Programming learning and the security of computer applications</i> (Sławomir ISKIERKA, Janusz KRZEMIŃSKI, Zbigniew WEŻGOWIEC)	129
<i>Quality educational information in contemporary magistracy. Objectives, problems, solutions</i> (Natalia ZHALNINA).....	139

<i>Cyberslacking (not) the safety of in the company</i> (Joanna GRUBICKA, Krzysztof ROGOWSKI)	145
<i>Role of infographics in the systems design of the corporate identity</i> (Iwona ISKIERKA)	159
Chapter 3: SOCIAL SECURITY IN THE REGIONAL AND INSTITUTIONAL DIMENSION	169
<i>Fundamental problems of regional development in terms of security on the example of the Euroregion Pomerania</i> (Jowita BRUDNICKA)	171
<i>The use of the state's protection potential in favor of Polish naval safety</i> (Marek ILNICKI)	185
<i>Family safety on the border between Polish - Russian</i> (Dariusz JURCZAK)	195
<i>Identification of the significant environmental aspects of organization as a environmental significant element of environmental management system according to requirements of PN-EN ISO 14001:2015-09 intent of minimalization of threats to environment</i> (Robert HANCZARUK)	207
<i>The specificity of crisis management in Germany</i> (Piotr NAPIERAŁA)	215
<i>Protection of critical infrastructure in town with district rights Świętochłowice</i> (Natalia GOŁĄB)	223
<i>Reform of the law enforcement agencies as an institutional factor of Ukraine's security</i> (Iryna BABETS)	235
<i>Selected elements of the combat organized crime</i> (Łukasz KAROLEWSKI)	249
<i>Shaping of State policy in combating economic crime in 2015-2020. Government program counteracting and combat economic crime</i> (Bożenna PIĄTKOWSKA)	265
<i>Crimes committed by people with antisocial and narcissistic personality disorders – comparison</i> (Beata BĄCZKIEWICZ)	277
<i>Fighting migrant smuggling as a requirement of internal security</i> (Michał PŁACHTA)	283
<i>The National security of the European community and Polish on the background of migration alternately XX and XXI century</i> (Dariusz PAWLISZCZY)	323
<i>The problem of migration and the security of the Republic of Polish</i> (Małgorzata REJMAN-KAROLEWSKA)	335

<i>Media and document TTIP</i> (Sławomir ISKIERKA, Janusz KRZEMIŃSKI, Zbigniew WEŻGOWIEC)	345
<i>The bureaucracy or the post-bureaucracy? Ways of management the knowledge-based businesses in context of security</i> (Joanna PIETRAS)	355
<i>Security Events Mass in the Light of Law</i> (Nina STĘPNICKA)	367
Chapter 4: THE MILITARY ASPECTS OF MODERN SECURITY	377
<i>Naval forces USA and the Russian Federation. Doctrines and reality</i> (Eugeniusz JANUŁA)	379
<i>Hybrid war threat for safety</i> (Albert KAROLEWSKI)	395
<i>Polish soldiers outside of the country (after 1945)</i> (Józef KUBICA)	407
<i>Polish armed forces and cyberspace</i> (Ryszard LELITO)	413
<i>The paradox of (in) security zone air defense identification (ADIZ) on the example of the Chinese ADIZ East China Sea</i> (Katarzyna NIEMIEC)	421
<i>The democratic oversight of the military in the relations civil-military</i> (Hanna Z. POBŁOCKA, Albert POPLAWSKI)	433
<i>Some aspects of asymmetric operations as a source of threats for of state security</i> (Karina ZAWIEJA-ŻUROWSKA)	443
<i>Crime prevention – the example of Interpol’s campaign “Turn Back Crime”</i> (Adrian SZUMSKI)	453
<i>International law enforcement cooperation in matters about the trafficking in human beings</i> (Irena MALINOWSKA)	461
Notes on authors	471

Słowo wstępne

Postawy ludzi wobec problematyki bezpieczeństwa rozumianego jako stan, sytuacja bądź proces determinowane są ich wrażliwością, wiedzą oraz skłonnością do podporządkowania się obowiązującym w tej sferze zasadom. Zdolność jednostek oraz organizacji do zapewnienia sobie bezpieczeństwa jest pochodną świadomości znaczenia umiejętnego traktowania: wyzwań, zagrożeń i ryzyk ich wystąpienia, a także wykorzystania szans w celu niezakłóconego istnienia i optymalnego rozwoju ludzkości. Kultura bezpieczeństwa bezpośrednio wiąże się ze sposobem i stylem osiągania oczekiwanego poziomu harmonijnego funkcjonowania społeczeństwa występującego nie tylko w roli adresata, ale również kreatora bezpieczeństwa. Oparta na środowiskowym systemie wartości oraz powszechnie uznanej za pozytywną ideologii aktywność człowieka, charakteryzująca się rozważną dbałością o swój los, sprzyja osiągnięciu pożądanego, wysokiej jakości kultury bezpieczeństwa. Poziom kultury bezpieczeństwa ulega przeobrażeniom proporcjonalnie do zmian zachodzących w naszym otoczeniu oraz naszych zdolności podejmowania adekwatnych działań zaradczych. Kultura bezpieczeństwa musi być stale doskonalona poprzez kształtowanie oczekiwanych postaw w zakresie: rozumienia bezpieczeństwa i jego znaczenia dla społeczeństwa, obiektywizowania ocen, troski o przyszłość i skłonności do poświęceń (ponoszenie kosztów, ograniczenia praw i wolności). Rozwijać należy również umiejętności przeciwdziałania, zgodnie z obowiązującymi zasadami postępowania i przepisami prawa, negatywnym zjawiskom występującym przed, w trakcie i po zdarzeniach naruszających bezpieczeństwo. Istotna jest także empatia oraz zdolność do współdziałania w różnych środowiskach na rzecz dobra wspólnego. Osiągnięciom tych wartości z całą pewnością sprzyja staranna edukacja, wymiana profesjonalnych doświadczeń i tworzenie zbiorów dobrych praktyk.

Prezentowana monografia składa się z czterech rozdziałów, w których przedstawiono wyniki badań wielu aspektów fenomenu bezpieczeństwa, przeprowadzonych w oparciu o metodologiczne i merytoryczne wymagania różnych nauk oraz profesjonalnych podejść do kwestii kultury bezpieczeństwa. Niniejsze dzieła zebrane usystematyzowano według rzeczowych kryteriów teoretycznej oraz praktycznej, a także obecnej i perspektywicznej możliwości ich wykorzystania.

W pierwszym rozdziale omówiono filozoficzne i ideologiczne podstawy kultury bezpieczeństwa, gdzie poddano ocenie takie zjawiska, jak: imperializm kulturowy, interpretowanie pojęcia zagrożenia, socjologiczne podejście do badań fenomenu bezpieczeństwa na przykładzie mieszkańców wsi, czy też związki kultury bezpieczeństwa z biurokracją. Oddzielnie rozpatrzone zostały tematy dotyczące udziału komunikacji medialnej w utrzymaniu bezpieczeństwa w kontekście wpływu mediów oraz różnych teorii i technik na manipulowanie świadomością społeczną oraz destrukcyjnego oddziaływania memów.

W drugim rozdziale przedstawiono kształtowanie kultury bezpieczeństwa jako misję dla edukacji i nauki. W szczególności rozpatrzone zostały problemy edukacyjne i wychowawcze różnych grup wiekowych i środowiskowych na przykład związanych z uzależnieniem od substancji psycho-aktywnych. Dużo uwagi poświęcono także problemom jakości informacji edukacyjnej, roli współczesnej cyberprzestrzeni i projektowaniu edukacji w przedmiocie bezpieczeństwa. W rozdziale tym podjęto także kwestię patriotycznego wychowania obywateli.

Trzeci rozdział prezentuje wyniki badań nad bezpieczeństwem społecznym w wymiarze regionalnym i instytucjonalnym. W tych wymiarach bezpieczeństwo jest związane z funkcjonowaniem i rozwojem konkretnych regionów oraz z ewolucją podstaw prawnych i instytucjonalnych. Co więcej, w tej części książki poruszona została problematyka zarządzania kryzysowego realizowanego w różnych państwach, a także zaprezentowano polityczno-prawne odniesienia do bezpieczeństwa w obszarze aktualnych procesów migracyjnych.

Czwarty rozdział poświęcony został militarnym aspektom bezpieczeństwa. Przedstawiono w nim wyniki analiz i badań dotyczących takich tematów, jak współczesne wyzwania i zagrożenia konfliktem zbrojnym. Podjęte zostały również kwestie demokratycznej kontroli nad siłami zbrojnymi w kontekście współczesnych zadań i uprawnień służb mundurowych.

Na koniec chcielibyśmy serdecznie podziękować wszystkim autorom, którzy podzielili się swoim doświadczeniem i opinią na temat kultury bezpieczeństwa, co naszym zdaniem wzbogaciło perspektywę spojrzenia na ten istotny problem. Szczególne podziękowania adresujemy do autorów z zagranicy, co pozwoliło nam na opublikowanie części zawartych w niej materiałów w językach obcych, zwłaszcza w językach rosyjskim i angielskim. Co dodatkowo wskazuje na ważkość podejmowanego w publikacji problemu nie tylko w Polsce, ale także na arenie międzynarodowej. Liczymy również, że publikacja ta okaże się pomocna zarówno specjalistom ze wskazanej dziedziny, jak i że stanie się podręcznikiem dostępnym dla szerokiego grona adeptów zagadnienia bezpieczeństwa we współczesnym świecie.

Andrey LYMAR
Marek ILNICKI

ROZDZIAŁ 1

FILOZOFICZNE I IDEOLOGICZNE PODSTAWY KULTURY BEZPIECZEŃSTWA

Bronisław GOŁĘBIEWSKI

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa z siedzibą w Poznaniu

IMPERIALIZM KULTUROWY JAKO ZAGROŻENIE SPOŁECZNO-NARODOWE

Kategorię pojęciową "imperializm kulturowy" wprowadził do nauk politycznych politolog i publicysta południowoamerykański nie bez powodu w końcu XX wieku. Wtedy bowiem ekspansja kultury masowej, komercyjnej, reklamarskiej i konsumpcyjnej na kraje Ameryki Łacińskiej wypierała wzory ich kultur narodowych. To zagrażało im marginalizacją wobec zabawowej i technicznie bardziej nowoczesnej formy filmów, muzyki, audycji telewizyjnych czy radiowych. Język nie był już dla warstw średnich problemem, angloamerykański był w dość powszechnym użyciu. Ponadto wpływ stylu kultury masowej typu amerykańskiego na twórczość i życie kulturalne Latynoamerykanów budził niepokój o zaniechania nawiązań do własnych motywów i korzeni kultury.

Imperializm jako zjawisko społeczno-polityczne jest stary jak świat. Najogólniej jest to rozszerzenie władzy państwowej przez przyłączenie, najczęściej przez podbój, innych terytoriów. Narzucenie siłą ich mieszkańcom obcego panowania oraz podjęcie gospodarczej i finansowej eksploatacji, a także zwykle indoktrynacji politycznej i kulturowej. Pojęcie pochodzi od słowa "imperium" znanego z historii czasów starożytnych, upowszechnionego w XIX wieku w określaniu Wielkiej Brytanii i jej kolonii jako Imperium Brytyjskie. Imperializm doczekał się różnych jego interpretacji. Na przykład J. A. Habson w studium "Imperializm" (1902) istotę tego systemu upatruje w mechanizmach ekonomicznych. W. I. Lenin w pracy "Imperializm jako najwyższe stadium kapitalizmu" (1915) rozwija znaną teorię politycznej konieczności upadku kapitalizmu w fazie rozwoju imperialistycznego, bowiem oznacza ona wojny i rewolucje przeciwko imperializmowi wszelkiego typu, także kolonialnemu. Jak wiadomo imperializm (szczególnie kolonialny) podupadł, ale kapitalizm jak dotąd trzyma się nieźle.

John Tomlington w 1991 roku w studium "Cultural Imperialism"¹ imperializm kulturowy definiuje jako wykorzystywanie potencjału politycznego i gospodarczego w celu upowszechnienia wartości, norm i obyczajów obcej kultury ze szkodą dla kultury lokalnej. Operuje on między innymi przykładem eksportu filmów amerykańskich, który oprócz oczywistych motywacji komercyjnych niesie ze sobą określone wartości społeczno-moralne i obyczajowe, charakterystyczne dla kultury masowej, lansującej idee konsumpcyjnego sensu życia, rynkowej konkurencji także w stosunkach międzyludzkich oraz rozpasanej swobody obyczajowej, seksualnej itp. Propaganda konsumpcjonizmu i przyjemności jako celu życia sprzyja wzrostowi popytu na amerykańskie produkty konsumpcyjne, odpowiadające na takie zapotrzebowanie bardziej, niż produkty krajów latynoskich czy nawet europejskich. Imperializm kulturowy podbudowuje współczesny neokolonializm, będący formą ingerencji i kontroli obcego, potężniejszego kraju w politykę i gospodarkę krajów sąsiednich czy dalszych, bez bezpośredniego formalnoadministracyjnego podporządkowania kolonialnego.

¹ I. Tomlington, *Cultural Imperialism*. London 1992

Procesy te łączyły się z wpływami politycznymi USA w krajach Południowej Ameryki, łącznie z podporządkowywaniem polityki rządów tych krajów. Obydwie formy podporządkowania krajów południowych kontynentu mocarstwu, jakim są Stany Zjednoczone, szły w parze i wzajemnie się wzmacniały. W widzeniu i ocenie uczonego, silnie zaangażowanego w rozwój kultur łacińskich, z tradycjami dawnych ludów typu Majów, ekspansja masowej, komercyjnej kultury typu amerykańskiego nosiła cechy specyficznego imperializmu kulturowego. Jest w tej przesadnie politycznej nomenklaturze, zastosowanej do sfery kultury, chyba niemała doza racji. Bowiem ekspansja wytworów tej kultury była agresywna w reklamie, masowości oddziaływania oraz opanowania rynku kultury. Imperializm kulturowy jest definiowany jako agresywne propagandowo i rynkowo oraz w sferze wartości kultury wypieranie funkcji i infrastruktury systemu kultury tradycyjnej danego społeczeństwa przez treści i wytwory kultury zewnętrznej, odmiennej, mającej jednak dla masowej publiczności atrakcyjność nowości. Elementy kultury agresywnej mają zwykle silne i nowoczesne nośniki elektroniczne oraz wsparcie centrum.

Imperializm kulturowy jest współcześnie często określany jako imperializm mediów. Anthony Giddens pisze w "Sociology",² że potężna pozycja krajów typu USA w wytwarzaniu i dystrybucji produktów medialnych powoduje, że niektórzy badacze ich wpływ na inne kraje określają jako imperializm mediów. I uważają, że są to imperia kulturowe, które zagrażają krajom słabiej rozwiniętym, nie mającym dość środków na utrzymanie niezależności własnych kultur. O konsekwencjach presji indoktrynacyjnej koncernów medialnych piszą w swoich studiach liczni badacze, m.in. Pico Iyer, Gittings, Srebrny – Mohamunadi. O globalnym sukcesie, jaki osiągnął amerykański Hollywood w świecie filmu pisze Herbert Schiller w studium "Culture Inc."³ I dochodzi do wniosku, że produkcja medialna na eksport telewizji USA reklamuje i lansuje kulturę konsumencką, która tłamsi lokalne, narodowe formy ekspresji kulturalnej. Schiller twierdzi, że obecnie odbywa się budowa obejmującego całą kulę ziemską nowego, totalnego, korporacyjnego środowiska informacyjno-kulturalnego. Amerykańskie korporacje panują w skali globu. Tym amerykańska dominacja kulturowa ogranicza dyskurs narodowy wielu krajów.

Rodzaje imperializmów kulturowych

W dziejach kultury światowej mamy różne rodzaje ekspansywnych wpływów wzajemnych kultur różnych krajów, uwarunkowanych zwykle systemami wartości i systemami politycznymi. Nie wszystkie ekspansywne wpływy i indoktrynacje zasługują na określenie "imperializm kulturowy", ale mogą być umownie pod tą nazwą podciągnięte. Możemy wyróżnić następujące rodzaje uwarunkowań imperializmów kulturowych:

1. Ideologiczny imperializm kulturowy wydaje się szczególnie zasługiwać na takową nazwę. Czołowym przykładem takiego systemu kultury jest tzw. kultura komunizmu, proklamowana w Związku Radzieckim po rewolucji bolszewickiej 1917 roku w Rosji i upowszechniana przymusowo po II wojnie światowej w krajach Europy Środkowej i Południowej, budujących socjalizm. Odmianami tej wersji ideologicznej ekspansji na kultury o wielkich tradycjach są systemy kulturowe Kuby, Chin, Korei Północnej. Polska ma w swych dziejach XX wieku ponad 40-letnie doświadczenie

² A. Giddens, *Socjologia*. Warszawa 2012

³ H. Schiller, *Culture INC*. New York 1989

zorganizowaną ideologicznie ekspansją tego imperializmu kulturowego radzieckiego i obrony przed kapitulacją kultury tradycyjnej polskiej, która się powiodła częściowo w buncie przeciwko niej, a częściowo w podziemiu funkcjonowania kultury narodowej.

2. Komercyjny imperializm kulturowy w ataku z wielkich centrów kultury masowej, prowadzonym przy pomocy elektronicznych masowych środków przekazu, tzw. mass mediów, na kraje średniej i małej wielkości z tradycyjnymi systemami kulturowymi, nieprzygotowanymi i niezdolnymi do skutecznej obrony przed tą rynkowo-aksjologiczną agresją. Taką sytuację obserwujemy nie tylko wobec krajów Ameryki Łacińskiej – ekspansji niezwykle dynamicznej, komercyjnej, masowej kultury USA, szczególnie w postaci wytworów filmowych (Hollywood), muzycznych, telewizji, radia, Internetu oraz imprez masowych muzyczno-zabawowych na wolnym powietrzu. Aneksja w postaci marginalizacji wytworów także kultury masowej dotyka kraje europejskie, np. Francję, Włochy, Hiszpanię, Niemcy. Niektóre rządy starają się ustawowo zapobiegać takiej agresywnej ekspansji kultury amerykańskiej wskazując procentowy udział filmów, muzyki, sztuk teatralnych w życiu kulturalnym kraju, w repertuarze telewizji, kin, nagrań muzycznych itp. Ekspansja komercyjnej, masowej, konsumpcyjnej kultury USA i jej wytworów jest problemem w całokształcie życia kulturalnego w Polsce. Jest to napięta kwestia rozwoju kultury w krajach pokolonialnych, które na podłożu swych kultur tradycyjnych oraz swoistego użytkowania masowych środków przekazu powinny ukształtować nowoczesną kulturę.

3. Religijny imperializm kulturowy jest współcześnie szczególnie niebezpieczny ze strony fanatycznego islamu. Dżihadysty z tzw. państwa islamskiego mordują wszystkich wyznawców innych wyznań, którzy odmawiają przyjęcia islamu i ciężkich, z tym związanych, norm i obyczajów religijnych. Podobnie postępują mudżahedini w Afganistanie walcząc z niewiernymi w imię Allaha. Fanatyczni islamiści organizują krwawe i nie do przewidzenia akcje terrorystyczne w krajach Zachodu, uznawanych przez nich za wrogie islamowi z racji swej wiary, kultury i obyczajów. Atak terrorystów z Al Kaidy na wieżowce World Trade Center w New Yorku 11.09.2001 r. był wielkim wstrząsem opinii światowej i spowodował powstanie międzynarodowego frontu walki z terroryzmem wszelkiego typu, szczególnie inicjowanego przez fanatycznych islamistów. Ten typ terroryzmu politycznego ma nie tylko religijno-kulturowe podłoże, lecz wiele innych uwarunkowań ekonomicznych, politycznych, narodowościowych, społecznych. Ma on jednak imperialne cele kulturowe, bowiem dżihadysty dążą do podboju świata i totalnej islamizacji społeczeństw przemocą.

Można mówić o pewnych imperialnych poczynaniach w akcjach kulturowych wobec ludów Ameryki Łacińskiej w okresie kolonizowania tego kontynentu. Czy o imperialnych zakusach w szerzeniu katolicyzmu wśród wyznawców prawosławia i odwrotnie. Są to jednak już wydarzenia historyczne i obecnie w erze ekumenizmu w stosunkach między kościołami chrześcijańskimi nie ma na to miejsca. Raczej mamy do czynienia z religijnym ekumenizmem kulturowym w początkowej fazie rozwoju.

4. Neokolonialny imperializm kulturowy jest sprzężony zwykle z imperializmem kulturowym komercyjnym. Jeśli kraj niepodległy odczuwa ujemne skutki ingerencji w jego sprawy i kontrolę mniej lub bardziej dyskretną silnego państwa to idzie zwykle za tym także ingerencja w sferze kultury i obyczajów. Elementy tak definiowanego

neokolonializmu kulturowego spotykamy w relacjach USA z państwami Ameryki Łacińskiej, nazywanym w publicystyce imperializmem dolarowym. Wpływy ekonomiczne i polityczne Rosji na Białorusi i w krajach Środkowej Azji, będących republikami ZSRR przed rozpadem tego państwa, mają cechy neokolonialnego imperializmu kulturowego. Pozostałości kolonialnego panowania Anglii, Francji, Hiszpanii, Niemiec, Włochów w wielu krajach Afryki, Azji, Oceanii przejawiają także taki charakter, pomimo ponad półwiekowej suwerenności tych państw. Nie oznacza to, że wszystkie elementy wpływu kulturowego państw silniejszych i bogatszych mają negatywne konsekwencje dla kultury krajów poddanych ich ingerencjom. Niektóre przyjmują się i działają rozwojowo, np. w sferze kultury technicznej. Natomiast w sferze kultury medialnej, tradycji kulturowej, obyczajowej oddziaływanie przynosi zwykle rezultaty negatywne, eliminujące tradycje rodzime.

5. Nacjonalistyczny imperializm kulturowy występuje w różnych formach. Łagodna nacjonalistyczna forma dominacji własnej kultury nad innymi polega na przekonaniu o jej wyższości, propagowaniu jej jako wzoru uniwersalnego, powszechnie obowiązującego. Ale bez narzucania tego modelu siłą czy naciskami ekonomicznymi, politycznymi. Natomiast rasizm kulturowy jest imperializmem walczącym o wprowadzenie powszechnej kultury rasy "wyższej" i bezwzględne zniszczenie innych kultur, cywilizacji.

Tak działał faszyzm, nazizm, komunizm, maoizm, polpotyzm i inne skrajnie totalne, antyhumanistyczne doktryny i systemy, grupy ludobójcze, jak np. Klu-Klux-Klan w USA, apartheid w Republice Południowej Afryki. Rasizm nazistowski doprowadził w czasie II wojny światowej do Holokaustu, planowego systematycznego ludobójstwa w celu wyniszczenia rasy żydowskiej jako zdegenerowanej fizycznie i kulturowo, zagrażającej rozwojowi najwyższej kultury ludzkości – germańskiej rasy panów. Po rewolucji bolszewickiej w Rosji w 1917 r. powstała teoria kultury proletariackiej (proletkult), która miała być powszechna po rewolucji światowej. W Chinach Mao w 1966 r. rozpoczął Wielką Proletariacką Rewolucję Kulturalną przywracającą ideały rewolucyjne w polityce, kulturze i obyczajach, m.in. przez przymusową pracę fizyczną ludzi wykształconych, całej inteligencji. Czerwoni Khmerzy pod wodzą Pol Pota w Kambodży w latach 1975-1979 w imię rewolucji komunistycznej wymordowali około dwa i pół miliona osób, głównie intelektualistów, członków klasy średniej, niszczyli zabytki i miejsca kultu religijnego. Idea rewolucji kulturalnej Mao inspirowała rewolucję Pol Pota i lewacką partyzantkę terrorystyczną, Czerwoną Armię we Francji i w Niemczech, czy Czerwone Brygady we Włoszech, które przeprowadziły w latach 1983-1986 45 zamachów bombowych.

6. Globalistyczny imperializm kulturowy jest patologiczną naroślą procesów kulturalnej globalizacji. Procesy globalizacyjne powodują kształtowanie się wielokulturowości świata, polegającej na przyjęciu współwystępowania na tej samej przestrzeni dwóch, lub więcej grup społecznych o odmiennych kulturach. Globalistyczny imperializm kulturowy polega na zmierzaniu do unifikacji kulturowej poprzez dominację jednej z tych kultur. A w konsekwencji do stopniowego formowania się jednolitej kultury globalnej. Istnieją takie idee i doktryny oraz pierwsze ich próby realizacji poprzez globalny "przemysł kulturowy", modę, filmy, muzykę, obyczaje. Niwelowanie kultur narodowych i regionalnych jako marginesowych, przestarzałych itp. Internet i elektroniczne połączenia sieciowe sprzyjają takim działaniom. Ale wywołują także silny opór i ożywienie aktywności

kultur nie tyle narodowych, ile regionalnych jako części konkretnych kultur narodowych. W ten sposób wielokulturowość przeciwstawia się tej dewiacji amerykanizacji kulturowej, czy europeizacji kultur Afryki czy Azji. A także "zchińszczeniu" wielu oryginalnych kultur azjatyckich i Oceanii. Te tendencje to zwykle wstępne próby uformowania jakiegoś modelu kultury globalnej, co byłoby nieszczeńciem kulturowym ludzkości.

7. Regionalny /kontynentalny/ imperializm kulturowy rodzi się w państwach wielonarodowych i dobrowolnych ekonomiczno-politycznych zrzeszeniach państw. W Stanach Zjednoczonych, w Chinach, Indiach, Rosji, Kanadzie jako wielkich państwach wielonarodowych mamy większe lub mniejsze elementy wewnętrznego imperializmu kulturowego jeszcze w niedalekiej przeszłości, lub do dziś dnia. Są one w ostatnich latach regulowane w imię równych praw człowieka i obywatela, lub tłumione siłą. Przykładowe regulacje równościowe w USA wobec Indian, afroamerykanów, emigrantów, czy w Kanadzie w formie radykalnej polityki wielokulturowości kraju. Przykład działania siłowego: pacyfikacja dążenia do autonomii Czeczenii w Rosji. Mają bądź miały do niedawna podobne problemy Wielka Brytania (Irlandia, Szkocja, Walia), Hiszpania (Baskowie i Katalończycy), Francja (Algeria).

Unia Europejska jako stowarzyszenie 25 państw o charakterze głównie ekonomicznym i politycznym ma jednak różne perspektywy jeśli chodzi o rozwój kulturowy. Istnieją tendencje do tworzenia w przyszłości unijnej państwowości europejskiej (Stany Zjednoczone Europy), co pociągałoby za sobą większą lub mniejszą unifikację kulturową (językową, mass mediów, obyczajów itp). Przeciw temu występuje tendencja do podtrzymania autonomii narodowej członków wspólnoty i ich kultury, która wyraża się w hasło: "Jedna Europa, wiele kultur". Podobne problemy występują w innych unijnych wspólnotach, mających zwykle charakter kontynentalny: Organizacji Jedności Afrykańskiej (OJA), Organizacji Paktu Azji Południowo-Wschodniej (SEATO), Organizacji Paktu Centralnego (CENTO), Organizacji Paktu Północnego Atlantyku (NATO), Organizacji Państw Amerykańskich (OPA), Organizacji Wyzwolenia Palestyny (OWP) i innych.

Rodzaje imperializmów kulturowych i ich konsekwencje

Imperializmy kulturowe dzielimy ze względu na charakter podboju na dwa rodzaje:

1. Imperializmy kulturowe dyktatorskie, do których zaliczymy typy: ideologiczny, religijny, nacjonalistyczny i neokolonialny.
2. Imperializmy kulturowe kontraktowe, do których zaliczymy typy: komercyjny, regionalny i globalistyczny.

Istotne cech imperializmów kulturowych typu dyktatorskiego powodują użycie przemocy w toku opanowywania struktur, norm i wzorów innych kultur i zastępowania ich własnymi wartościami. Wytwory kultury imperialnej o charakterze dyktatorskim są przemocą bezpośrednią, bądź pośrednią wciskane w umysły, życie społeczne i kulturalne, obyczaje, konsumpcję codzienną (np. kultura kulinarna), zabawy, uroczystości świeckie i religijne, zwyczaje i obrządki rodzinne itp. To w układzie kultury kontaktu osobowego, codziennego, rodzinnego i sąsiedzkiego. Dyktat kulturowy agresora zwraca zwykle baczną uwagę na ten układ kultury starając się go opanować, bowiem to decyduje o powodzeniu imperialnych zamierzeń totalnych. W układzie instytucjonalnym kultury łatwiej o opanowanie

funkcjonowania placówek: szkół, teatrów, muzeów itp., które można opanować administracyjnie, kadrowo, finansowo, reklamami, mediami itp. Podobnie jest z mass mediami, które w krajach zapóźnionych technicznie są wykupywane przez koncerny medialne, nagrań itp z krajów o wysoko rozwiniętej infrastrukturze produkcji i rynku kultury.

Kultura wartości i wzorów życia ideowego, duchowego społeczeństw nie może być ujednoliconą kulturą globalną. Jeśli już używać tego określenia to tylko w odniesieniu do kultury technicznej, naukowej, zdrowotnej, bowiem ta sfera cywilizacji ma charakter globalny. Taki jej rozwój jest uzasadniony. Badacze globalizacji kultury stwierdzają najczęściej, że globalizacja miała prowadzić do jednoczenia się. W efekcie prowadzi do podziałów poprzez rozprzestrzenianie się i upowszechnianie różnorodnych treści kulturowych. Agata Ziętek w tomie "Oblicza procesów globalizacji"⁴ pisze: "Kultura staje się coraz bardziej egalitarna. Jest to w dużym stopniu wynikiem procesów demokratyzacyjnych. W społeczeństwach otwartych każdy ma możliwość ekspresji i wszystko jest tak samo ważne. Trudno obecnie mówić o centrum i peryferiach, gdyż wpływy kulturowe nie są jednokierunkowe. Rozprzestrzenianie się różnych form kultury nie idzie jednak w parze z przyjmowaniem ich znaczenia kulturowego. To, co można nazwać "kulturą globalną", jest w sumie bardzo powierzchownym zjawiskiem i dotyczy sfery konsumpcji, a nie rozwoju kultury czy jej doskonalenia."

Wszystko wskazuje na konieczność cofania się i likwidacji dyktatorskich imperializmów kulturowych. Nowoczesna komunikacja elektroniczna o zasięgu światowym, dostępna dla każdego uczestnika kultury, nie poddająca się kontroli centrów, żadnej cenzurze, nadająca się do tworzenia sieci kulturowej aktywności twórczej, pozornie tylko ułatwia dyktat i panowanie centrów kulturowych. Wytrąca jednak z ich metod działania najistotniejsze elementy panowania: kontrolę i dyktatorskie narzucanie treści, wartości, wzorów. Pozostaje do wykorzystania tylko imperializm kontraktowy. I to kontynentalnego. Mamy przecież wizję P. Huntingtona "Zderzenie cywilizacji", które gdyby się sprawdziły, co niektóre procesy globalizacyjne wróżą, oznaczałoby to kulturowe ujednolicenie, przynajmniej do pewnego stopnia, kultur regionalno-unijnych, w celach globalnej konkurencji zderzeniowej.

Jeśli ma nastąpić zderzenie cywilizacji w skali globalnej to musi też nastąpić pewna uzasadniona pozytywna globalizacja kultury w sferze chociażby kultury materialnej, kultury bytu oraz kultury społecznej, kultury praw człowieka. Zachód stawia na prawa indywidualne. Wschód domaga się uznania praw kolektywnych, wspólnotowych, które dziś Zachodowi pachną dżihadem. Oto załączek zderzenia cywilizacji. Może nie w radykalnej formie islamskiego dżihadu i euroamerykańskiego liberalizmu, ale także np. eurazjatyckiego kolektywizmu i europejskiego indywidualizmu, co już się jakby zaczęło na terenach Ukrainy. Jak w tym globalnym zderzeniu może pomóc kultura globalna jako kultura konsumpcji, dobrobytu? Takie pytanie stawia w wymienionym wyżej tomie badacz kultury Kazimierz Krzysztofek, który stwierdza, że: "Ona nie operuje w żadnym formalnym reżimie, jest częścią reżimu handlowego (komercjalizacja przepływów kultury) oraz reżimu praw człowieka (prawa kulturalne)." I dalej nieco: "Kultura globalna jest poniekąd ideologią

⁴ A. Ziętek, *Globalizacja a kultura* (w:) M. Pietraś (red.): *Oblicza procesów globalizacji*. Lublin, s. 207

jednolitej metasieci interesów łączącej podmioty narodowe i transnarodowe".⁵ Jest to sieć władzy pieniądza, informacji/wiedzy i kultury, czyli integracja socioekoinfotechnosfery. Wszystkie te czynniki są korelatami działań ludzkich odmieniających oblicze naszej planety, są relacyjne względem siebie. "Sieć ta jest efektem synergicznym dwóch "żywiół" – technologii i wolności transferów wszelkiego rodzaju: materialnych i symbolicznych. Technologia i komunikacja (nic się wszak nie dzieje w komunikacyjnej próżni) i wolność stanowią parametry środowiska, w którym działa globalna sieć."⁶

Czy kultura globalna jako ideologia jednolitej sieci interesów, łączących podmioty narodowe, transnarodowe jest – czy będzie – realną siłą nieimperialną, lecz realizacji kulturalnych praw człowieka? Oto jest pytanie, na które na razie nie mamy odpowiedzi. A. Giddens w swej "Socjologii" pisze: "Niektórzy niepokoją się, że globalizacja prowadzi do powstania "kultury globalnej", w której wartość reprezentowana przez najsilniejszych i najbardziej wpływowych – w tym wypadku producentów Hollywoodu – tłumią lokalne obyczaje i tradycje. Zdaniem zwolenników tego stanowiska globalizacja to rodzaj "imperializmu kulturowego", za sprawą którego wartości, styl i zapatrywania świata Zachodu są rozpowszechniane tak agresywnie, że tłumią kultury narodowe."⁷

Streszczenie

Niniejszy artykuł podejmuje kwestię imperializmu kulturowego. Wskazuje na jego definicję, genezę oraz przyczyny. Ponadto omawia rodzaje kulturowego imperializmu: a) imperializmy kulturowe dyktatorskie, do których zalicza się typy: ideologiczny, religijny, nacjonalistyczny i neokolonialny oraz b) Imperializmy kulturowe kontraktowe, do których zaliczymy typy: komercyjny, regionalny i globalistyczny.

Na koniec wskazane są konsekwencje imperializmu kulturowego w kontekście zderzeń cywilizacyjnych.

Słowa kluczowe: imperializm, kulturowy imperializm, nacjonalizm, neokolonializm, bezpieczeństwo

Summary

The following paper presents the phenomenon of cultural imperialism. Indicates its definitions, cause and origins. Moreover, discusses the main types of cultural imperialism: a) dictatorial: ideological, religious, nationalistic and neocolonial and b) contacted: regional, globalist and commercial. In the end of the paper the issue of consequences of cultural imperialism in reference to civilization is raised.

Key words: imperialism, cultural imperialism, nationalism, colonialism, safety

Bibliografia

1. Giddens A., *Socjologia*. Warszawa 2012
2. Gittings D., *Mickey Mouse Invasion*. Guardian 3,11.1999
3. Gołębiowski B., *Od kulturozbieractwa do Internetu*. Łomża 2002
4. Habson S., *Imperializm*. Warszawa 1902

⁵ K. Krzysztofek, *Kulturowa ścieżka globalizacji* (w:) M. Pietraś (red.): *Oblicza procesów globalizacji*. Lublin 1999

⁶ Ibidem, s. 132-133

⁷ A. Giddens, *Socjologia*. Warszawa 2012, s. 86-87

5. Krzysztofek K., *Kulturowa ścieżka globalizacji* (w:) M. Pietraś (red.): *Oblicza procesów globalizacji*. Lublin 1999
6. Lenin W. I., *Imperializm najwyższe stadium kapitalizmu*. Warszawa 1972
7. Pico I., *Video Nights in Katmandu*. New York 1989
8. Schiller H., *Culture INC*. New York 1989
9. *Słownik pojęć współczesnych*. Katowice 1999
10. Srebrermy – Mohammadi A. *Media Integration in the Thodrol World* (w:) *Media Comciousmen and Bulture*, Sage. London 1992
11. Tomlington I., *Curtural Imperialism*. London 1992
12. Ziętek A., *Globalizacja a kultura* (w:) M. Pietraś (red.): *Oblicza procesów globalizacji*. Lublin

SECURITY IN INSECURE TIMES

Looking at the current crisis it is obvious that the challenges are more fundamental, reaching much beyond a manifest economic slump, presenting itself as human crisis, crisis of humanity, crisis of agency,¹ crisis of the antroponomic system² or the like.

With reference to Paul Boccara it is a crisis of the system and also a systemic crisis, i.e. a crisis that concerns the four cornerstones of human life, going beyond the economic dimension. As such it is about the family and kinship, work and labour, politics and the informational system (the latter as matter of knowledge and culture). In other words, when we look at the current economic crisis, we have to understand that we are confronted with the potentiality of a fundamental change of the entire mode of production. For social security this means that the old system of the Keynesian Welfare National State³ is failing and seems to be irretrievable, while the transitory Schumpeterian Workfare Post-National Regime⁴ provides a perspective, that is not only precarising living regimes and modes of life but de-stabilising the capacity of the entire system to maintain its reproductive capacity. Anomie, the concept known from Durkheim and Merton, is gaining new relevance.⁵

On the other hand, economics is apparently only bemoaning the developments, leaving the search for security to religion and the violent reestablishment of the traditional systems of security – obviously we are facing a contradiction in terms. Of course, there is an increasing literature dealing with the negative effects of inequality and also emphasising that more equal societies perform economically better. However, the flaw of such works is twofold: one aspect has to do with the fact that it is too often emphasising the problematique of extremes, while the fundamental structural issues are not questioned; the other issue at stake is the fact that the political proposals refer to moral claims and appeals without, again, seeing the structural force of the system that is based on competition and paradoxically undermining its own antroponomic foundation. Put broadly the challenge of security is twofold: while we face the immediate challenge of re-establishing traditional mechanisms of social security,⁶ we face even more the need to thoroughly analyse the burning global demand – and potential – for a new antroponomic balance.

– This includes the need to overcome methodological individualism, methodological nationalism, methodological economism and with this

¹ Bauman, Zygmunt/Bordoni, Carlo, 2014: *State Of Crisis; Polity*. 2014: 103

² Boccara, Paul, *La crise systémique: une crise de civilisation. Ses perspectives pour avancer vers une nouvelle civilisation. Note de la Fondation Gabriel Péri*. 2010

³ Jessop, Bob, *The Future of the Capitalist State*. Cambridge 2002

⁴ Ibidem

⁵ see Bódi, Ferenc/Farkas, Jenő/Horváth, Zsuzsanna 2014: *Anomie as a thermometer of the crisis (experiment) – Social Capacity – phenomenon of the complex crisis; in: Bódi, Ferenc et altera eds.): Access to Services in Rural Areas: A Comparison of Finland and Hungary; Bremen: Europäischer Hochschulverlag: 149-172*

⁶ Without denying the need of re-establishing the welfare and social state traditions, it is necessary to highlight that these systems have never been perfect, and surely failed in providing full coverage.

methodological exclusionism.

More then just a crisis?

Looking at the economic development of the recent years, the first that comes to mind is of course the crisis and its far reaching impact on the living conditions and perspectives of many people – social security systems are threatened by austerity, and they often appear at most as shunting yard, without offering perspectives that allow a sustainable change. Still, this is obvious, and the need for immediate changes, securing basic human rights is high on the agenda.

However, it is less obvious that the crisis is more fundamental, reaching much beyond this pressing need. Of course, the severity of the crisis, and its outstanding depth is frequently mentioned – most commonly we find in this context the reference to the Great Depression of the 1920/1930. In this context we find as well the mention if the immediate security threat: Paul Krugman, in a conversation with Tony Atkinson on Inequality and Economic Growth at the Graduate Centre of City University of New York speaks of 'a large public work stimulus programme known as the second world war'.⁷ And in his opinion page/blog in The New York Times, Krugman contends that 'World War II is the great natural experiment in the effects of large increases in government spending, and as such has always served as an important positive example for those of us who favor an activist approach to a depressed economy.'⁸

Though we have to take these interventions serious, they remain very much in the framework of the given system, asking for the reestablishment of the system that once worked at least reasonably well. And indeed, at the end of that conversation, Krugman refers exactly to the need of doing again what we once successfully did. This means as well that the dangers of new nationalism, the externalisation of cost etc are perpetuated.

Talking about an antroponomic crisis, and seeing it in the context of globalisation, it should be clear that the situation today can only be understood as challenge of the existing geopolitical world order. In other words, previous patterns of relative equality, intercultural communication and political openness and the subsequent security were structurally based in the possibility of upholding the opposites. We may express this in different terms, saying the that what William Beveridge saw as five 'Giant Evils' and which could be in part successfully addressed by the universal welfare state, are now appearing in a distinctively new framework:

(α) the challenges are now explicitly global

(β) the resources to overcome the evils are obviously available

(γ) though their formulation is now dealing with a new quality by way of internalising the conflicts and at the same time shifting them towards a new accumulation regime

(δ) and furthermore both, evils and resources also need to be redefined⁹

⁷ Btw, going hand in hand with a rejection of trade unionism; https://youtu.be/a8aTQ4_V8sU; 15.05.16 r., minute 1:18:13 ff.

⁸ Krugman, Paul, 2011: *Oh! What A Lovely War!*; http://krugman.blogs.nytimes.com/2011/08/15/oh-what-a-lovely-war/?_r=0; 15.05.16 r.

⁹ see e.g. Herrmann, Peter, *From 5 giant evils to 5 giant tensions – the current crisis of capitalism as seedbed for its overturn – or: How Many Gigabyte has a Horse?*; conference paper; Seminar 'Continuidad y Cambios en las Relaciones Internacionales' at ISRI [Instituto Superior de Relaciones Internacionales Raul Roas Garcia]. Havana 2016

(In)Security Today

This changed overall foundation for political decisions is also marking the problematique of the question of security. I propose to see the challenges of security along three dimensions, namely:

- external threats and harassment, often translating into direct violence
- the lack of security in terms of the lack of resources that allow people to cope with life and
- the underlying fractures, causing structural insecurity to appear as crisis of agency.

This understanding is taken as background for outlining some issues. As said, we refer to the crisis of the antroponomic system as crisis that concerns the entire life and the way of people's production and reproduction of daily life, kinship relations, work, the political system and the wide area of socio-cultural existence.

Challenges for Welfare Economics Today

The general acknowledgement of the limitations of GDP as standard of measuring welfare is not new and can be seen for instance by the fact that both, the idea of Pareto efficiency and the welfare economics as reasoning for compensating taxation (e.g. Pigouvian tax) occurred in the beginning of the previous century. Today, and actually since the early 1960s, we find again an increasing debate, elaborating complex systems of social indicators, trying to find ways of evaluating more clearly links between economic growth, wealth and well-being, and also discussing understandings of development that are not simply accepting the Rostovian proposal of a one-path-model of modernisation. Sustainability with different aspects, going beyond issues of the protection of nature.

Since some time we find again a strengthened debate on these issues, and globally they are especially marked by the emergence and widespread acknowledgement of the Human Development idea.¹⁰ This discussion is marked by a vast variety, not only showing different approaches but also differences within the various paradigms. What, then, is specifically relevant in the present context? The debate is increasingly characterised by the search for a way that genuinely considers the social character as issue of relationality – wellbeing going qualitatively beyond the wellbeing and status of individuals. In these debates the social fabric is not seen as an issue of an abstract society with which individuals are confronted and that is still designed as ideal living space for the aggregate of individuals.

Looking at the far-reaching changes of the productive forces and the newly strengthened interest in welfare economics, we can see both as part of a slow, but far-reaching, structural change of the mode of production. In the beginning of the previous century we saw the emergence of the system that became known as Fordism, in the new century we see the emergence of what still is in the making: the computer age, knowledge society, era of digitalisation and the like. This allows us to have a clearer understanding of the challenges we face – and it allows us to develop a sound grasp of the new challenges for social security. Although the situation is still open, '[i]t is not totally misguided to think that data can, on its own,

¹⁰ <http://hdr.undp.org/en/humandev/>; Gaspers, Des et altera, 2008: *Human Security and Social Quality: Contrasts and Complementarities*; *The Hague: ISS; working paper 462*; <http://repub.eur.nl/pub/18731/>; 15.05.16 r.

bring about a more powerful break than that represented in its time by the advent of the industrial era'.¹¹ According to this author, we are about to make the transition from a society in which energy was the engine of progress, innovation and productivity to one where data and the information technologies that underpin it will be the engine of progress.¹²

Indeed, the braking-up of the wage-earner, stable household, stable life-career system is surely linked to the changing pattern of exploitation of labour power and the denial of 'fair security'. Fully acknowledging this, we should not overlook the change of the character of the means of production, the subsequent character of labour and with this also the change of labour power. All this requires a new institutional scaffold and for this, new foundation stones for socio-economic security. The requirement goes far beyond the aspect of securing income as foundation of living conditions – at stake are both, living standards themselves and the way of reaching them. Core of the challenge is to fully acknowledge *that opportunity-freedom cannot be sensibly judged merely in terms of possession of commodities, but must take note of the opportunity of doing things and achieving results one has reason to value.*¹³

Importantly this valuation can only be understood as process of social valuation, i.e. we are challenged to see it not least also as valuation of socialisation. This opens the way to link this to the question of the fundamentally changed conditions of production – not simply as technical matter or the generation of monetary and material value, but in terms of the character of value itself. Here we find the different hypes as sharing economy, prosumerism, convivialism, zero-marginality of production, collaborative consumption, collaborative economy, on-demand economy, localised exchange markets, currencies and bartering etc. – it is a confusing picture at first sight. And there is very good reason not to join any hype. Importantly Giana M. Eckhardt and Fleura Bardhi contend:

*Sharing is a form of social exchange that takes place among people known to each other, without any profit. Sharing is an established practice, and dominates particular aspects of our life, such as within the family. (...) When 'sharing' is market-mediated – when a company is an intermediary between consumers who don't know each other – it is no longer sharing at all. Rather, consumers are paying to access someone else's goods or services for a particular period of time. It is an economic exchange, and consumers are after utilitarian, rather than social, value.*¹⁴

This translates of course into major threats of socio-economic security – problems are prevalent in the countries of the global north and global south alike. And these social problems are too often the immediate background of emerging

¹¹ Babinet 2015, 22

¹² Degryse, Christophe, *Digitalisation of the Economy and its impact on labour markets; Working Paper 2016.02*; Brussels: ETUI <https://www.etui.org/content/download/22187/185251/file/PubAlert+digitalisation+of+the+economy+and+its+impact+on+labour+markets+final.pdf>; 29/03/16: 9 f.; with reference to Babinet, Gilles, *Big Data, penser l'homme et le monde autrement*; Paris: Le Passeur 2015

¹³ Sen, Amartya, *Markets and Freedoms: Achievements and Limitations of the Market Mechanism in Promoting Individual Freedoms* (in:) *Oxford Economic Papers, New Series*, 1993, vol. 45 (Oct., 1993): 519-541; here: 532

¹⁴ Eckhardt, Giana M./Bardhi, Fleura, *The Sharing Economy Isn't About Sharing at All*; in: *Harvard Business Review*, January 28th, 2015; <https://hbr.org/2015/01/the-sharing-economy-isnt-about-sharing-at-all>; 01.04.16 r.

fears, oppression, leading to violence, resistance, migration ... – a spiral for which solutions must be sought today.

Possibilities for Our Children

If we think of the three dimensions of security, as they had been outlined earlier:

- external threats and harassment, often translating into direct violence
- the lack of security in terms of the lack of resources that allow people to cope with life
- the underlying fractures, causing structural insecurity to appear as crisis of agency

we have to think about the urgent need to address the huge potentials that are opening up – the hypes around new economic forms, mentioned before, can indeed be understood as an expression of five giant tensions which mark as well potentials that need to be used to address issues of structural security of our times. The following aspects have to be considered:

- the overproduction of goods and the turn of goods into 'bads'
- societal abundance versus inequality of access
- abundance of knowledge and its misdirection towards skills
- the individualisation of problems and their emergence as societal threat
- the complexity of government and the limited scope of governance

At the end, we have to acknowledge that the objective means to solve these problems are given and it is the very existence of these means that causes these tensions. Supposedly Albert Einstein said:

*We cannot solve the problems using the same kind of thinking we used when we created them.*¹⁵

Such failure of the old means is even more relevant if we consider that we face today new problems. Distribution of income, as important as it is as emergency answer, is only part of the matter in question. Going beyond this, the more fundamental challenge is the redefinition and redistribution of work. The development of (i) the relationship between fixed capital and variable capital and (ii) the relationship between profit and profit-rate seems to find its equivalent in (a) the relationship between the relationship between the large-scale violent incidences (wars, mass migration ...) and development of political conservatism and (b) the relationship between increasing inequality and de-solidarisation, expressing itself in resignation and/or ruthless competition. – The negative consequences for security are obvious.

Alternatives are obvious too – though at this stage often only dispersed and lacking a move that allows bringing different approaches easily together. Three approaches deserve special attention:

First, already 2002 Paul Boccara put forward his proposal for the acknowledgement of employment and education¹⁶ – this had been later widely acknowledged by various political groups. The core of the proposal is the need to disjoin societal acknowledgement, and with this income, from immediately productive work, i.e. work by which surplus value is generated.

¹⁵ https://en.wikiquote.org/wiki/Albert_Einstein; 15.05.16 r.

¹⁶ see Boccara, Paul, 2002: *Une sécurité d'emploi ou de formation*; Pantin: *Espère et Le Temps des Cerises*

Second, we find the move by Frigga Haug, presenting the 4-in-1-perspective.¹⁷ The proposal focuses on the systematic conjunction of four areas of human practice, namely employment, reproductive work, cultural development, politics from below.

Third, we can point on the Social Quality Approach,¹⁸ which ventilates theoretically and by way of policy proposals around the social, established as relational and processual matter that considers the potential constitution of human beings as responsible 'change agents'.

Taking together, the conclusion is that security depends on a certain framework, however it equally depends on the proactive engagement to change the conditions under which such framework can be established.

News, thoughts and provocations

<http://williamthompsonucc.wordpress.com>

[https://en.wikipedia.org/wiki/Peter_Herrmann_\(social_philosopher\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Peter_Herrmann_(social_philosopher))

https://www.researchgate.net/profile/Peter_Herrmann

<https://www.youtube.com/user/esosceu/videos>

Summary

The article discusses and analyzes security in insecure times.

Key words: security, protection

Streszczenie

W artykule omówiono i zaanalizowano bezpieczeństwo w zakresie ochrony.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, ochrona

Bibliografia

1. Bauman, Zygmunt/Bordoni, Carlo, 2014: *State Of Crisis; Polity*. 2014
2. Boccara, Paul, *La crise systémique: une crise de civilisation. Ses perspectives pour avancer vers une nouvelle civilisation. Note de la Fondation Gabriel Péri*. 2010
3. Jessop, Bob, *The Future of the Capitalist State*. Cambridge 2002
4. https://youtu.be/a8aTQ4_V8sU
5. http://krugman.blogs.nytimes.com/2011/08/15/oh-what-a-lovely-war/?_r=0
6. <http://hdr.undp.org/en/humandev>
7. <http://repub.eur.nl/pub/18731>
8. Degryse, Christophe, *Digitalisation of the Economy and its impact on labour markets; Working Paper 2016.02*
9. <https://www.etui.org/content/download/22187/185251/file/PubAlert+digitalisation+of+the+economy+and+its+impact+on+labour+markets+final.pdf>
10. Sen, Amartya, *Markets and Freedoms: Achievements and Limitations of the Market Mechanism in Promoting Individual Freedoms* (in:) *Oxford Economic Papers, New Series*, 1993, vol. 45

¹⁷ see Haug, Frigga, 2008/2009: *Die Vier-in-einem-Perspektive. Politik von Frauen für eine neue Linke*; Hamburg: Argument Verlag; Haug, Frigga, 2011: *Die Vier-in-einem-Perspektive als Leitfaden für Politik*; in: *Das Argument*; Hamburg: 291/2011: 241-250

¹⁸ see van der Maesen, Laurent J.G./Alan Walker, Alan (eds.), *Social Quality. From Theory to Indicators*; Houndsmills/New York: Palgrave MacMillan 2012

11. Eckhardt, Giana M./Bardhi, Fleura, *The Sharing Economy Isn't About Sharing at All*; in: *Harvard Business Review*, January 28th, 2015
12. <https://hbr.org/2015/01/the-sharing-economy-isnt-about-sharing-at-all>
13. https://en.wikiquote.org/wiki/Albert_Einstein

Andrey LYMAR

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa z siedzibą w Poznaniu
Wydział Studiów Społecznych w Gdańsku

BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNE W KONTEKŚCIE MEMÓW DESTRUKCYJNYCH

„Człowiek- tekst” w świecie memów

Jak wiadomo, memóm nazywa się jednostkę informacji kulturowej. Z połączenia licznych memów powstaje tekst lub dyskurs, który posiada swój sens, strukturę, cel. Także ten dyskurs ma nieograniczone możliwości wpływu na różne strony rzeczywistego i wyimaginowanego życia, na sposoby interpretacji świata wokół człowieka, całej wspólnoty, państwa, rozumienia i translacji kultury, historii, wybór wartości i ich hierarchii. Zwłaszcza, nasze oceny własnego życia, realizm osiągnięć, wartość naszej wiedzy w różnych obszarach, status naszego posiadania informacji i zawartość jej, to wszystko jest uzależnione od dyskursu, który my kształtujemy. Robimy to z własnej woli lub przymusu, zgodnie z naszym doświadczeniem lub kompetencjami. Potrzebujemy bowiem odczucia stabilności lub zmian, dyskurs odpowiada za ubezpieczenie naszych wymóg do innych, pobłażliwej postawy do siebie, analizą relacji i sytuacji społecznych.

Aktywizacja procesu kształcenia dyskursów następuje w sytuacjach krytycznych, w czasach transformacji społecznych, spowodowanych politycznymi, gospodarczymi, technologicznymi, kulturalnymi lub innymi czynnikami. Właśnie w tych warunkach i sytuacjach, posiadających niski poziom odporności na nowe wyzwania i ewentualne zagrożenia, z powodu braku potrzebnej wiedzy i doświadczenia, rośnie liczba nowych memów lub następuje powrót do tych nieco starszych, ale popularnych w przeszłości. Ich treść wiąże się najczęściej z tradycją i chęcią odrzucania pierwszego oszołomienia, przeżywanego w zetknięciu z czymś nieznanym wcale lub przez któryś trwały okres czasu.

Okazuje się, że memy te dotyczą spraw związanych z odczuciem bezpieczeństwa. Cechą bezpieczeństwa społecznego jest zaś to, że dotyczy nie indywidualnego poczucia bezpieczeństwa, le że – jest to kolektywne przeżycie, wspólny proces interpretacji pojęcia „bezpieczeństwo” i jego możliwych przejawów, wyznaczenia winnych za zagrożenia. Głęboko rozwinięta, powszechna psychologia tzw. „średniego człowieka”, „człowieka epoki fast foodu” i sieci globalnej, którego potrzeby kojarzą się z prostym rozwiązaniem problemów, potrzebuje informacji maksymalnie szybkiej, taniej i dostępnej. Ingredyenty dyskursów są proste, nie wymagają dodatkowych badań na temat prawidłowości, dorzeczości, przydatności.

Kształtowanie memów zastępuje procesy kształtowania czegoś lokalnie podobnego do rzeczywistości. Są one proste, często związane z humorem i satyrą, mogą być też brutalne i prymitywne. Memy te obejmują sfery życia codziennego, wydarzenia polityczne lub społeczne, wpływają one na przejawienie kultury indywidualnej i wspólnej. To, w czym „średni człowiek” widzi wartość tych memów – to fakt, iż pozwalają usprawiedliwić siebie i swoje czyny, zinterpretować je w taki sposób, kiedy niema potrzeby w ocenie i samoocenie, w głębokich badaniach nad problemem poszukiwania trudnych odpowiedzi na jeszcze bardziej trudne pytania.

Współcześnie zwykły człowiek otrzymuje użytecznej informacji w ilości ograniczonej tylko jego faktycznym wolnym czasem i dostępnością potoku memów, proponowanych przez media, przez niczego nieznaczące twarze osób medialnych. Użyteczna informacja, odbijająca podstawy do wyznania autorytetu kolejnej takiej osoby, tylko dodaje wiarygodności otrzymanej wiedzy. Liczne interpretacje wydarzeń historycznych, analizy sytuacji społecznych i gospodarczych, tłumaczenia w kwestii kultury, moralności, tzw. „ekspertyzy polityczne” – to wszystko kształci obraz konkretnego obywatela w jego tekstowej istocie. Można mówić o pojawieniu się tzw. *Homo-textum*, który jednocześnie pozostaje według Ernesta Cassirera *homo symbolicus*.¹ Symboliczną jest wiedza tego człowieka, jego opinii są odbiciem tradycyjnych podejść do wyznaczenia wartości. W granicach tych tradycji istnieje jego rozumienie bezpieczeństwa, które częściej kojarzy się z obecnym stanem komfortu osobistego lub możliwością uniknąć konieczności rozwiązywania problemów bezpieczeństwa. Wspominany powyżej autorytet medialny tym bardziej jest dla niego atrakcyjny, im bardziej może on zapewnić zwykłemu człowiekowi poczucie bezpieczeństwa, lub nawet – to przejąć na siebie odpowiedzialność za to uczucie i uwolnić go od uporczywych myśli o bezpieczeństwie.

Współczesne społeczeństwo, i dotyczy to każdego społeczeństwa nie zależnie od poziomu rozwoju, jest nie tylko uzależnione od zestawu jednostek informacji – memów, ale ono same jest tym zestawem, wyprodukowanym przez to, co nazywano kulturą i historią. Koincydencja zestawów wskazuje na to, co my nazywamy „wspólnym” – język, kultura, tradycja, wiara, sposób postrzegania i opisywania świata, planowanie i tryb życia. Z tego powstaje naród, społeczeństwo, państwo w tej reprezentacji, która definiuje jedno w porównaniu do innego. Gdybyśmy postawili sobie za cel organizację procesu kształcenia społeczeństwa, to najpierw musielibyśmy zbadać zestaw memów, aktualnych i reprezentujących już obecne społeczeństwo. W kolejnej fazie – musielibyśmy zanalizować i ocenić memy z punktu widzenia korzyści i wygody ich istniejącego zestawu dla obecnego stanu i perspektyw rozwoju społeczeństwa.

Można zauważyć, że memy o bezpieczeństwie, które zajmuje odpowiednie miejsce w hierarchii podstawowych wartości człowieka, jednocy przedstawicieli różnych kultur i światopoglądów. W ich tłumaczeniu pojęcie „bezpieczeństwo”, rozumie się jako „brak zagrożenia” i „uczucie stabilności”. W tym sensie bezpieczeństwo staje się czymś niezbędnym, niematerialnym, a z tego – na stałe związanym z grupowym memem, dzielącym obowiązki o odpowiedzialność między członkami grupy społecznej za kształcenie i rozpowszechnienie wspólnego odczucia bezpieczeństwa. *De facto*, im dalej od oczekiwań i czasowych myśli na temat własnego bezpieczeństwa jest rzeczywisty stan sprawy, tym bardziej agresywnymi stają się odpowiedni memy, rujnującymi nie tylko indywidualne marzenia, ale także relacje społeczne. Agresja w relacjach społecznych – jest to ruch w kierunku napięcia społecznego, buntu, rewolucji. W trakcie owych wydarzeń mem o bezpieczeństwie istnieje tylko w kontekście ofensywy i obrony całej grupy społecznej bez względu na potrzeby oddzielnej jednostki.

Podsumowując, można powiedzieć, że obiektem naszych badań jest społeczeństwo pojęte jako prosta organizacja. Ułatwienie to jest związane z tym, że

¹ Zob. E. Cassirer, *Filozofia symbolicznych form: Wprowadzenie i postawienie problemu*. W kn.: *kulturologia XX wieku. Antologia*. Moskwa 1995

na dzień dzisiejszy są znane i zbadane memy tworzące konkretne obrazy tego lub innego społeczeństwa. Analiza przeważających memów, ich hierarchia w systemie wartości i potrzeb badanej grupy społecznej, o wysokim stopniu obiektywności umożliwia skuteczność procesów prognozowania społecznej aktywności i rozwoju, nie wpływając na prognozowane wyniki (pozytywne lub negatywne). Wracając do opinii Rolanda Barthesa o znaczeniu mitu w kształceniu dyskursu, można mówić o samo-tworzeniu społeczeństwa w trakcie produkcji mitów, ich hierarchizacji i strukturyzacji, w ich translacji na zewnątrz w kontekście potrzeby samo-reprezentacji. W tym sensie, mówiąc o dialogu między ludźmi i kulturami, komunikacji między społeczeństwami, narodowościami i państwami, mówimy o relacjach i możliwościach współistnienia różnych zestawów tekstów, mitów i memów.

Istota oraz wpływy destrukcyjnych memów

Destrukcyjny mem – to mem, który, po pierwsze, jest już akceptowany przez grupę (społeczna, etniczna, ideologiczna, wiekowa, kulturowa, in.). Wchodzi w przestrzeń społeczną w formie tradycji, szczególnie zaś tradycji w kwestii interpretacji i przekazania czegoś znaczącego dla grupy i jej każdego członka. To np. można spostrzegać w trakcie kształcenia stosunków międzykulturowych, gdzie istnieją stałe określenia postaw do innego, obcego, cudzego. W tym wypadku nie chodzi o to żeby krok po kroku przejść do zrozumienia, a następnie do porozumienia i współpracy. Dla tego z czasem aktywnie powstają pojęcia dialogu, konsensusu, solidarności. Tego wszystkiego brakuje w stosunkach pomiędzy starszym pokoleniem i młodzieżą, przedstawicielami różnych kultur i religii, w różnym stopniu rozwiniętych państw (gospodarczo, technologicznie, kulturowo, intelektualnie, politycznie). Te różnice i nierównomierność rozwoju stają się powodem dla zagrożeń, aktywizacji destrukcyjnych instynktów, konfliktów. Problem jest w tym, że ustalony już mem nie pozwala ruszyć w kierunku poszukiwań wyjścia z sytuacji napięcia, blokując mechanizmy przeciwdziałania lub łagodzenia związane nawet z instynktem samoobrony. Tzw. „aktualny inny” – to tylko wróg, tylko zagrożenie, coś niebezpieczne i niezwalczane.

Po drugie, cechą destrukcyjnego memu jest to, że może on sam tworzyć odpowiedni obraz rzeczywistości, powołując się na podstawowe potrzeby społeczeństwa i jednostki. Potrzeba i wartość bezpieczeństwa – jest to już wyprodukowany przez stulecia mem, ale nie posiada on negatywnej konotacji. By ten mem mógł stać się destrukcyjnym musi mieć dodatkowe cechy i interpretacji. Pozytywny mem o wolności połączony z koniecznością walki o wolność – to już nie tylko mem o samej wolności, ale o walce o wolność, i czym dłużej wolność nie jest osiągnięta, tym bardziej mocna staje idea walki. Co więcej mem ten wymaga zastosowania dodatkowych pojęć tj.: heroizm, bohaterstwo, altruizm, ofiarność, patriotyzm, itp.

Można powiedzieć, że cała historia człowieczeństwa – to historia produkowania memów, które zapewniając postęp, jednocześnie były nastawione na rujnację. Ten proces wynika zaś z samej idei postępu, którego punktem startowym jest zawsze krok przeważnie negatywnego oceniania tego, co już zaistniało. Oczywiście idea postępu niesie ze sobą także wartość pozytywną: udoskonalenie, rozwoju, ale ten zawsze dokonuje się w kontekście rozumienia czegoś jak niedoskonałego, błędnego, czegoś co należy dopiero udoskonalić.

Następnie, cechą destrukcyjnego memu jest to, że posiada większa od tzw. pozytywnego energię i zawartość. Te cechy są związane z ciągłą potrzebą poznawania, otrzymania sensu istnienia na krótki okres lub na najbliższą perspektywę życiową. Głównie jest, aby to nie wymagało dużego zaangażowania w proces włączenia w konkretne działania. Uważa się, że poszukiwanie sensu życia jest sprawą indywidualną, ale w rzeczywistości ten proces zawsze powiązany z opiniami społecznymi, ustalonymi interpretacjami i tradycjami grupy. Nawet to, o czym mówiono jako o indywidualnym „odchyleniu” lub „innowacyjności”, faktycznie istnieje jako odbicie wstępnie ustalanego społecznego oczekiwania. Najwyraźniejszym przykładem tego jest historia chrześcijaństwa – pokrzepiająca i przerażająca jednocześnie. Zrzucić winę na kogoś jednego za niedoskonałość swojej grupy, a potem udawać indywidualną skruchę, żeby tą samą grupą zbliżyć się do idealnej egzystencji – co jeszcze w takiej mierze może być przyjęte za demoralizujący społeczeństwo przykład. Chyba tylko masowy patriotyzm, np. tzw. „średnich ludzi” lub „człowieka masy” szczegółowo opisanych przez Ortega e Gasset.²

Erich Fromm pisze, że ludzie żyją w niewoli iluzji o własnym indywidualizmie, i liczą, że ich osobista opinia jest produktem ich starań, a kiedy ta opinia zbiega się z opinią innych, to tylko wypadkowo. „Ogólny konsensus służy dowodem poprawności „ich” pozycji”.³ (27) Bezpieczeństwo społeczne – jest to swego rodzaju ubezpieczenie społeczne, zapewnienie „chleba i igrzysk”, kultury masowej, posiadanie własności, prawa na obojętność, wyrażone przez pozytywne kategorie „pokój”, „stabilność”, „ufność w dniu jutrzejszym”, itp. Władza chętnie korzysta z tych pojęć, uzasadniając sposoby własnego zarządzania i działań. Gorzej jest, kiedy spotykamy się z ich nadużyciem, wtedy mamy do czynienia z aktywną imitacją działalności, z agresywną wewnętrzną polityką, z aktywizacją poszukiwań przyczyn nieskuteczności zewnątrz. Wracając do Rolanda Barthesa, mamy do czynienia z tzw. dyskursami „posiadającymi lub nie posiadającymi władze”. Pierwszy (posiadający), jest to język kultury masowej, klasy rządzącej, rytuałów społecznych, sfery symbolicznej.⁴ Drugi (nie posiadający) – to język reform i rewolucji, oparty nie na ideologii, a na myśli. W przypadku korzystania z memów dyskurs rządzących i obywateli identyfikuje się w kontekście rozwiązania wspólnych zadań i wyznaczonych celów, pojawia się solidarność społeczna. Główną cechą tego rodzaju solidarności jest wspólna potrzeba w obronie od wpływu czegoś nowego i zewnętrznego, co może zmienić już znany i akceptowany obraz świata i tryb życia.

Karol Jaspers pisze o tzw. języku zaburzenia (perturbacji), który ukrywa istotę w ten sposób, że z całości danego zjawiska „izoluje się i wyróżnia się jeden z elementów, oddzielne wydarzenie, kiedy „w jasnym świetle, kierowanym na coś jedno, ukrawa się coś inne”, mamy sprawę z jednoczesną apelacją do wszystkich ciemnych instynktów i do wyższych wartości moralnych. Jaspers pisze, że „na podobieństwo tego jako język racjonalnego uzasadnienia służy, wychodząc ze wspólnego dobra, środkiem utrzymania porządku, tak język izolacji i protestu przysługuje rujnacji”.⁵

² Zob. Ortega e Gasset. *Wosstanie mass/Woprosy filozofii*. 1989, n. 3, 4 (ros.)

³ E. Fromm *Czeloweczeskaja situacija: Per. s angl.* Moskwa, Smysl 1994, s. 88 (ros)

⁴ Zob. R. Barth, *Izbrannyye raboty. Semiotika. Poetika. Per. s fr.* Moskwa, Progress 1989, s. 536 (ros.)

⁵ K. Jaspers, *Smysl I naznachenie istorii. Per. s niem.* 2-e izd. Moskwa, Respublika, 1994, s. 318 (ros.)

Do konstruktywnych pierwotnie memów dołączają się memy wrogości, obraźliwości, winy (przeważnie cudzej), niepewności. Taki zestaw memów, akceptowany przez społeczeństwo i poparty przez władzę, już na pewien czas zapewnia sensu istnienia w rzeczywistości, gdzie bezpieczeństwo – to już „nie mój prywatny interes”, to wiedza o wspólnej nieskuteczności, o ogólnej niezdolności do wpływu na okoliczności zewnętrzne, a to z kolei prowadzi do obojętności, nieodpowiedzialności, umożliwia przełączenie z potrzeby w bezpieczeństwie społecznym na bezpieczeństwo zewnętrzne, oraz pomaga objąć obywateli procesem walki o „pokój w całym świecie”, lepiej – w sensie zniszczenia wrogów. Czyli jak kiedyś powiedział jeden z bohaterów pisarza C. S. Lewisa „w odniesieniu do wszystkich innych rozwija się dumą a nawet nienawiść, manifestujące się bez żadnego wstydu, boć się uprawnione one „sprawą” i uwalniają od odpowiedzialności osobistej”.⁶ Do tego, licząc na to, że wrogów jest dużo, a jeszcze są one nie zbyt realistyczne, proces oczekiwania zwycięstwa jest odłożony na czas nieokreślony.

Na to, że język obiektywizuje świat, transformując *panta rhei* doświadczenia w spójny porządek, wskazywali Peter Berger i Thomas Luckmann.⁷ Wprowadzając ten porządek, język realizuje świat dwojako – pojmując go i jednocześnie tworząc go. Memy – jako jednostki języka kultury – wpływają na obiektywizację świata dzięki tradycyjnej *ad hoc* pathetics, np. wymienione przez K. Jaspersa „świętość życia”, „wzniosłość śmierci”, „wzniosłość narodu”, „wola narodu – wola Boga”, itp.⁸ W tej sytuacji destrukcyjnymi stają się memy, którzy tradycyjnie były związane z obrazem konkretnego narodu w jego zewnętrznej reprezentacji. Ten obraz narodu, wykrystalizowany przez historię i kulturę, staje na drodze porównań z innymi, wyszukiwania niedoskonałości ostatnich, dowodzenia własnej niepowtarzalności i elitaryzmu narodowego. W trakcie powstaje konsolidowane społeczeństwo, w którym kwestia bezpieczeństwa społecznego jest potraktowana jako umownie „bezpieczeństwo obronne”. *De facto*, „obronność” ta zastępuje indywidualne zapotrzebowanie w bezpieczeństwie. Władze mogą spokojnie zajmować się różnymi sprawami bez konieczności opieki nad problemem bezpieczeństwa społecznego. Nabór memów jest taki szeroki, że czas na ich wykorzystania jest dość trwały, nie pozostawiający szansy na rozważanie o szczegółach i konkretnych zadaniach.

Dzisiejsze podejście do tematu bezpieczeństwa społecznego ogranicza się do stworzenia zadowalającego większość obrazu pojęcia „bezpieczeństwo”, dość rozmytego i słabo określonego, nie wymagającego od indywiduum zastanowienia i odpowiedzialności. Wśród potrzeb jest ono najbardziej abstrakcyjne, chętnie przekazane na głowę państwa, nawet kiedy państwo to jest imitacyjnego typu. W państwie tego typu władze są anonimowe. Np. według Ericha Fromma, anonimowa władza – to tzw. „zdrowy rozsądek”, „nauka”, „zdrowie psychiczne”, „normalność”, „opinia publiczna”, itp.⁹ Do tego można było by dołączyć „dobro społeczne”, „bezpieczeństwo narodowe”, etc. Walczyć z tymi pojęciami nie ma żadnego sensu, bo są one oczywiste i niekwestionowane.

⁶ K.S. Lewis Lubow. *Stradanie. Nadezda: Pritcz. Traktaty: Per. s angl.* Moskwa, republika. 1992, s. 22 (ros.)

⁷ P. L. Berger, T. Luckmann, *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*, Garden City, NY: Anchor Books 1966

⁸ Ibidem

⁹ E. Fromm *Begstwo ot swobody; Per. s angl.* Moskwa, MNPP"ESI". 1993, s. 144 (ros.)

Szczerze mówiąc, we współczesnych tzw. rozwiniętych państwach mało pozostało przykładów otwartej realistycznej władzy, która może popełniać błąd oraz podejmować odpowiedzialność. Postęp społeczny i technologiczny doprowadzili do tego, że rządzi zewnętrzny mechanizm obejmujący i oparty na banalnym zestawie społecznie znaczących pojęć. Władze, udające opiekę nad kwestią bezpieczeństwa społecznego, a faktycznie nie robiące niczego dla kształcenia samego społeczeństwa jako fenomenu chociażby posiadającego świadomość własnej nieudolności w sprawie bezpieczeństwa, mają dostatecznie czasu dla bierności i komfortu. „Nieudolność i obojętność obywateli” – to też ukorzeniony mem, który wiele wyjaśnia i uzasadnia, tworzy poczucie komfortu i jednocześnie uniemożliwia samą idea prawdziwego bezpieczeństwa. Imitacja bezpiecznej przestrzeni społecznej – to obraz żyjący w mediach, w filmach, gdzie memy „zwycięstwa dobra nad złem”, „światła nad ciemnością” przedstawione jako nieuniknione przezwytyczanie zagrożeń, opublikowanych lub wyświetlonych społeczności w nie zbyt odległym czasie.

Memy „edukacyjne”

Zwolennicy kulturo-centryzmu w edukacji uważają, że głównym celem edukacji jest translacja kultury od pokolenia do pokolenia i kształtowanie na tej podstawie nowoczesnego społeczeństwa.¹⁰ W tym bardzo komfortowo czują siebie memy różnych systemów wychowania, dialogu międzykulturowego i międzypokoleniowego. Szkoła jako główny translator informacji naukowej i kulturalnej korzysta z od dawna istniejących i na nowo wyprodukowanych memów. Charakterystyczną cechą tych memów jest ich konserwatyzm, którego wpływ jest uchwytym nawet wtedy, kiedy mowa idzie o takich pojęciach jak – „nowatorstwo w edukacji”, „liberalizacja systemu edukacji”, „demokratyzacja instytutu edukacji”, „indywidualne podejście do uczniów”, itp.

Dydaktyka edukacyjna przez tysiąclecia pozostaje mało zmienną, akceptując zmiany tylko związane ze zwiększeniem ilości informacji. Zestaw memów nie podlega żadnej modernizacji. Ponadto, niezmiennym pozostaje obiekt, na który wpływa instytut edukacji. Mówimy o tzw. pokoleniu młodym – dzieci i młodzież. Już sam proces kształcenia jest memem, który związany z takimi pojęciami jak – „konieczność edukacji”, „wysoki poziom wykształcenia”, różne reprezentacje rozwoju jednostki – „socjalizacja”, „wychowanie”, „życiowy sukces”, „intelektualny rozwój oraz potencjał”, „umiejętności zawodowe”, „relacje międzyosobowe i społeczne”, itp. Te pojęcia są podstawą do produkcji stereotypów i wspierają mity, wiedza o których w starszym pokoleniu wiązała się z pewnym komfortem i bezpieczeństwem, wyrażonym w takich pojęciach jak to „nieograniczone perspektywy i oczekiwania młodości”, „skupienie na lepszej przyszłości”, „nieunikniony postęp”, co z kolej spowodowało aktualizacją szeregu wymogów do pojęć wartościowych.

System edukacyjny ciągle pozostaje translatorem dogmatów kulturowych oraz etycznych. Oprócz tego, edukacja, produkując i translując stereotypy, ustanawia priorytety w przygotowaniu zawodowym, opierając w tym na różnego rodzaju koniunkturze (w tym często emocjonalnej, moralnej, politycznej). Rozwój

¹⁰ Zob. A. Lyman, *Problem wiedzy i niewiedzy w kontekście bezpieczeństwa młodego pokolenia* (w:) N. Majchrzak, A. Zduniak (red.): *Podmioty, środowiska i obszary edukacyjne. Wyzwania i zagrożenie XXI wieku. Edukacja połowy XXI wieku*. 2014, t. 1/33, s. 295-301

technologiczny lub gospodarczy od czasu do czasu alokuje podobne priorytety, ale system edukacji reaguje na to najczęściej z opóźnieniem. Związane jest to z tradycyjną potrzebą edukacji w pierwotnym przemyśle samego faktu rozwojowych zmian i dostosowania nowej wiedzy do procesu dydaktycznego. Żeby nie opisywać problemów edukacji zawodowej długo, po prostu polecamy np. wyniki badań, prowadzonych w Instytucie Inżynierii Bezpieczeństwa i Nauk o pracy Uniwersytetu Zielonogórskiego.¹¹

Doświadczając niepowodzenia w kształceniu zawodowym, system edukacji coraz bardziej ogranicza się do zadań wychowania młodego pokolenia. Proces wychowania w szkole zorientowany jest na zapewnienie procesu socjalizacji, oczywiście w tym społeczeństwie, jakie jest organizatorem i zamawiającym to lub innego pojęcia „socjalizacja”. Faktycznie, jest to sposób zapewnienia socjalnego komfortu, zapobiegania konfliktom międzypokoleniowym, pewnego rodzaju obraz bezpieczeństwa społecznego. Na żal wygląda on tak: jednomyślność, wspólny tekst percepcji i ocen, odrzucenie inności i wszystkiego niezrozumiałego, nietolerancja oraz fobie. Interpretacja brzmi zaś następująco, jako: „wierność tradycji”, „narodowa duchowość i wartości”, „dialog międzypokoleniowy”, „solidarność i odpowiedzialność społeczna”.¹² Takie „bezpieczeństwo społeczne” jest bezbronne wobec najmniejszym odchyleniem, nowym wyzwaniem, i tym bardziej wobec nowego zagrożenia dla bezpieczeństwa. W tym przypadku system edukacji jako instytucja społeczna reaguje już zgodnie z tradycją. Zajmuje pozycję obronną, wymaga czasu na opracowanie dydaktyczne problemu, znowu pozostaje opóźnionym i przegrywa.

Jednym z wyjść z opisanej sytuacji może być zaproponowane przez licznych pedagogów i psychologów podejście, związane z badaniami i kształceniem bezpiecznej przestrzeni edukacyjnej, z zapewnieniem tzw. dialogiczności w edukacji, „przedmiotowo-przedmiotowych relacji” uczeń – nauczyciel, „liberalizacji procesów kształcenia i wychowania, itp. Problem jednakże polega na tym, że proponowane zmiany w żaden sposób nie wpływają na pojawienie odpowiednich konstruktywnych memów. Innowacje te nadal pozostają oparte na tradycyjnym zestawie memów. I jak już wiemy, są one najczęściej destrukcyjne. Takim czynem, za każdym razem spotykamy się z „błędym kołem”. Naszym zdaniem niektóre perspektywy może mieć rozwój pojęcia „kultura bezpieczeństwa”, wbudowanego w przestrzeń edukacyjną i maksymalnie odsuniętego od działających stereotypów. Praktycznie, jest to praca nad opracowaniem nowych tekstów dla działalności edukacyjno-wychowawczej, chociaż by w formie pilotażowego projektu.

Jeszcze kilku słów odnośnie programów kształcenia. Negatywne doświadczenie związane jest z translacją kultury w szkole w oparciu o teksty narodowej literatury pięknej i historii „podręcznikowej”. Teksty te są odbiciem angażowanych przez władzę i społeczeństwo obrazów i wzorów relacji społecznych, opartych na tradycji i wygodne interpretacji, na liczne mity i uprzedzenia. Literatura i historia w szkole – to przeważnie teksty o przemocy, walce, wojnie, gdzie czasem są dostrzegalni linii moralności, miłości, stanów psychicznych, piękna, itp. Do tego

¹¹ Zob. Półroczniki poświęcone problemom rozwoju zawodowego człowieka „Problemy Profesjologii” (NR za 2015 rok); „Wyzwania i dylematy edukacyjno-zawodowe”, *Redakcja naukowa Eunia Baron-Polańczyk, Aneta Klementowska*. Zielona Góra 2014-2015, nr 1-8

¹² Zob. A. Lyman, *Aktualny stan wiedzy w kontekście bezpieczeństwa ludzi, społeczeństwa i państwa. Problem współczesnego dyskursu* (w:) D. Czakowska-Zibrowska, P. Zibrowski (red.): *Obraz bezpieczeństwa społecznego człowieka XXI wieku*. Poznań, 2011, s. 133-142

negatywu dołącza się negatywna wiedza i głęboko personalizowane tłumaczenia i życiowe doświadczenia nauczycieli. Historia „szkolna” – jako ta, która przekazywana od pokolenia ku pokoleniu – to zawsze historia wojen, buntów, rewolucji, jest historią bohaterów i mitów, i historią międzyczasów, kiedy rozwijali się nauki, technologii, sztuki.

Co do translacji tej samej kultury, tutaj mamy jeszcze nie do rozwiązania stały konflikt pomiędzy kulturą wiejską i miejską, kulturami przedstawicieli różnych grup społecznych oraz poziomów intelektualnych i kulturowych. Takim czynem, „kultura bezpieczeństwa” też może być ofiarą licznych tłumaczeń i reprezentacji wartościowych. A pamiętajmy, że chodzi o wspólne bezpieczeństwo, bezpieczeństwo dla wszystkich, o „kulturę bezpieczeństwa” jako o cechę dużej grupy społecznej lub całego narodu.

Krótko podsumowując, można przypuszczać, że instytut edukacji jest w stanie pozytywnie wpłynąć na procesy zapewnienia bezpieczeństwa społecznego, nieprzerwanie modyfikując zestaw i treść memów, nie dopuszczając przekroczenia wpływu destrukcyjnych memów w kształceniu.¹³ Faktycznie, chodzi o stworzenie nowego języka, nowego tekstu edukacyjnego. Projekt ten per se jest ambitny i idealistyczny. Ale bez tego jeszcze długo będzie trudno mówić o realizacji programu upowszechnienia idei realnej wartości bezpieczeństwa.

Podsumowanie

Zamiast podsumowania pozwolimy sobie dać odpowiedź na pytanie, które można było by skierować do młodych specjalistów lub studentów podejmujących studia w dziedzinie bezpieczeństwa: „Jakie zagrożenia poza przestrzenią szkoły, mediów i Internet mogliście wymienić jako produkt własnego myślenia lub przeżycia”. Rzetelna odpowiedź mogła brzmieć: „Wcale, Moje życie wcale nie jest takie złe i straszne”. Ten sam efekt mogli-byśmy spostrzec w odpowiedziach przedstawicieli innych grup społecznych. A jeśli tak, to należy postawić pytanie: o jakie bezpieczeństwo powinniśmy się martwić. Chyba o to, które jest alternatywą dla naszej wiedzy o zagrożeniach istniejących w świecie bezgranicznie przekazywanych memów. Na ochronę tego typu bezpieczeństwa potrzebujemy wielkich środków finansowych, wsparcia naukowego i medialnego, dużej liczby specjalistycznie wykształconych ludzi. W tym sensie istotna staje się wiedza o ilości tych finansów, mocy narzędzi dla bezpieczeństwa, liczbie i umiejętnościach „ochroniarzy” (armii, policji, służb specjalnych, itp.). Na tym tle powstaje nowe pojęcie „bezpieczeństwa”, wyrażone w statystykach, liczbach, symbolach. W takim przypadku „bezpieczeństwo” staje się częścią kultury. Zatem, „kultura bezpieczeństwa” może nabyć własne cechy narodowe, grupowe, państwowe. Właśnie z tego pojawiają się różnice w podejściach do tłumaczenia wartości bezpieczeństwa i wymogów do jego zabezpieczenia, które łączy zaś wspólny lub ogólnie zrozumiały zestaw memów. Takim czynem, mamy do czynienia już z pełnym obrazem bezpieczeństwa, czyli z jego erzacem, z aktywną imitacją¹⁴ działalności w kwestii bezpieczeństwa.

¹³ Zob. A. Lyman, *Niektóre cechy współczesnego państwa w kontekście komunikacji z młodzieżą. Poziomy komunikacji* (w:) M. Biedroń, M. Wawrzak-Chodaczek (red.): *Komunikacja – (po)rozumienie-obecność społeczna*. Toruń 2012, s. 66-79

¹⁴ A. Lyman, *Młodzież w sytuacji imitacji i bezwładności państwa. Postawienie problemu* (w:) M. Borkowski, M. Stańczyk-Minkiewicz, I. Ziemkiewicz-Gawlik (red.): *Edukacja dla bezpieczeństwa*.

Streszczenie

W artykule jest rozpartrywany fenomen memów, które wpływają na różne procesy społeczne. Ten wpływ można zobaczyć na przykładzie mediów, dyskursów politycznego i edukacyjnego. Na szczególną uwagę zasługują tzw. destrukcyjne memy. Jednym ze sposobów uniknięcia skutków destrukcyjnych memów może być rozwój idei kultury bezpieczeństwa.

Słowa klucze: mem, destrukcyjne memy, edukacja, kultura bezpieczeństwa

Summary

The article examined the phenomenon of memes that influence the different social processes. This influence can be seen in the media, political discourse and education. Particularly noteworthy are the so-called. destructive memes. One way to avoid the consequences of destructive memes may be the development of the idea of a safety culture.

Key words: memes, memes destructive, education, safety culture

Bibliografia

1. Barth R., *Izbrannyje raboty. Semiotika. Poetika. Per. s fr.* Moskwa, Progress. 1989 (ros.)
2. Berger, P. L. and T. Luckmann, *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*, Garden City, NY: Anchor Books. 1966
3. Fromm E. *Begstwo ot swobody; Per. s angl.* Moskwa, MNPP"ESI", 1993 (ros.)
4. Fromm E. *Czeloweczeskacja situacia: Per. s angl.* Moskwa, Smysl, 1994 (ros.)
5. Jaspers K., *Smysl I naznaczenie istorii. Per. s niem. 2-e izd.* Moskwa, Respublika, 1994 (ros.)
6. Lewis K.S. *Lubow. Stradanie. Nadezda: Pritczy. Traktaty: Per. s angl.* Moskwa, respublika. 1992 (ros.)
7. Lymar A., *Aktualny stan wiedzy w kontekście bezpieczeństwa ludzi, społeczeństwa I państwa. Problem współczesnego dyskursu* (w:) D Czakowska-Zibrowska, P. Zibrowski (red.): *Obraz bezpieczeństwa społecznego człowieka XXI wieku.* Poznań 2011
8. Lymar A., *Młodzież w sytuacji imitacji i bezwładności państwa. Postawienie problemu* (w:) M. Borkowski, M. Stańczyk-Minkiewicz, I. Ziemkiewicz-Gawlik (red.): *Edukacja dla bezpieczeństwa. Wyzwania i zagrożenia w XXI wieku. Cyberprzestrzeń a bezpieczeństwo jednostki.*, 2013, t. 2
9. Lymar A., *Niektóre cechy współczesnego państwa w kontekście komunikacji z młodzieżą. Poziomy komunikacji* (w:) M. Biedroń, M. Wawrzak-Chodaczek (red.): *Komunikacja – (po)rozumienie – obecność społeczna.* Toruń 2012

10. Lymar A., *Problem wiedzy i niewiedzy w kontekście bezpieczeństwa młodego pokolenia* (w:) N. Majchrzak, A. Zduniak (red.): *Podmioty, środowiska i obszary edukacyjne. Wyzwania i zagrożenie XXI wieku. Edukacja połowy XXI wieku w. 2014, t. 1/33*
11. Ortega e Gasset. *Wosstanie mass/Woprosy filozofii*. 1989, n. 3,4 (ros.)
12. Półroczniki poświęcone problemom rozwoju zawodowego człowieka „Problemy Profesjologii” (NR za 2015 rok); „Wyzwania i dylematy edukacyjno-zawodowe”, *Redakcja naukowa Eunika Baron-Polańczyk, Aneta Klementowska*. Nr. 1-8. Zielona Góra, 2014-2015

АГРАРНО-СЕЛЬСКАЯ СОЦИОЛОГИЯ: МЕТОДОЛОГИЯ КОМПЛЕКСНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ¹

В настоящей статье мы исходим из той посылки, что предметом особого внимания в исследовании не только современного состояния российской агросферы, хода и результатов трансформации таких ее основных компонентов, как деревня, сельское хозяйство и агропромышленный комплекс, но и определения перспектив, магистральных путей эволюционного развития агросферы в условиях экономики знаний должен быть обеспечиваемый общей и аграрно-сельской социологией синтез получаемых совокупностью аграрно-экономических и аграрно-общественных дисциплин частных знаний об изменениях в ней и ее составных, включая АПК, в ходе их воспроизводства.

Только на такой исследовательской базе можно достаточно обоснованно ставить и решать вопросы совершенствования управления не только преобразованиями в современной российской агросфере, но и порождаемыми этими преобразованиями проблемами демографического воспроизводства, социальной структуры и образа жизни сельского населения, социально-экономической и культурно-бытовой инфраструктуры деревни, социально-трудовой деятельности на селе и функционирования сельской семьи и т.д. И только в таком контексте можно выйти на взвешенные оценки перспектив российского АПК в условиях глобализации проблем национальной социетальности, в частности, шансов российского продовольственного дела на сохранение в рамках нарастающей интеграции России в ВТО своей самодостаточности и самоидентичности.

Оценка степени социологической разработанности проблем динамики современной агросферы требует в силу ее многоаспектности внимания к теоретическим источникам из различных областей - социальной философии, политэкономии, теории и истории аграрной экономики, социологии, особенно аграрно-сельской и экономической, а также дисциплин, образующих в определенном аспекте фон аграрно-сельской социологии, включая политологию, социальную психологию, логику, социальное прогнозирование и проектирование, менеджмент и т.д.

Особенно важен учет состояния разработки общетеоретических и общеметодологических постулатов, позволяющих понять социальную природу объекта исследования и механизмы его воспроизводства на разных этапах социально-исторического развития, а также степени познания теоретико-методологических посылок прикладного анализа противоречий и тенденций функционирования и развития его и проблем управления разрешением этих противоречий.

¹ УДК: 316.013: 316.354.2

Социология агросферы представляет собой отраслевую совокупность системно взаимосвязанных их объектами научных дисциплин и теорий.

Целостное рефлексивное осмысление социологии агросферы обеспечивают теория и методология социологии деревни и социология аграрного дела.

Институциональные основания социологии агросферы примечательны тем, что последняя предстает перед исследователем сложносоставным и организованным объектом самостоятельной ветви теоретико-прикладного научного познания, относящейся к аграрно-сельскому направлению социологии. Агросферу можно определить как специфическую, относительно целостную и потому обладающую собственными особенностями функционирования и развития подсистему биосферы, которая освоена человеком и превращена им в основу или средство своей сельскохозяйственной деятельности. Иными словами, это окультуренная, цивилизованная в процессе аграрной деятельности человека часть биосферы.

Цивилизационный аспект вводит агросферу в пространство ноосферы. Вследствие этого содержание и структура агросферы выражают возможности человеческого разума в освоении и использовании в сельскохозяйственной деятельности пригодных для этого элементов биосферы.

Понятие «агросфера», по нашему мнению, охватывает деревню как подсистему общества, сельское хозяйство, как материально-деятельностное основание ее бытия, агропромышленный комплекс как социально-экономическую подсистему общенационального хозяйства и стержень многогранных взаимосвязей деревни с городом, единства социального, в широком смысле этого термина, пространства функционирования и развития всего российского общества.

Таким образом, в системе понятийно-категориального аппарата научного познания природы и общества, материи и разума агросфера является, прежде всего, познавательным пространством развертывания двух, находящихся в генетической взаимосвязи и взаимозависимости рядов понятий - биосферных и ноосферных.

Вместе с тем, взаимосвязь и взаимодействие их порождает третий ряд понятий синтетического характера, дающих теоретико-методологические основания философии и социологии агросферы – понятия техносферы и экосферы.

Овладевая в процессе сельскохозяйственной деятельности законами природы и развивая с этой целью технику и технологии - техносферу, - человек все более приспосабливает биосферу к своим потребностям, частично преобразует ее. В частности, свойственные последней биоценозы становятся агробиоценозами, биологические системы превращаются в оплодотворенные разумом агробиологические, экосистемы в агроэкосистемы и т.д.

При этом человек не всегда достаточно осторожно пользуется безграничными преобразовательными возможностями, как разума, так и техносферы. В результате могут возникать угрозы безопасности, как биосфере, так и самому роду *homo sapiens*. Почвенное естественное плодородие может быть им не только умножено, но и, наоборот, истощено чрезмерной эксплуатацией пашни. Необходимые для экологической безопасности биоценозы могут в ходе эксплуатации земли, лесов и вод

безвозвратно разрушаться и т. д. Что ставит задачи ограничения преобразующих возможностей разума пределами безопасности.

Из сказанного вытекает познавательная область социологии агросферы, поскольку взятые в совокупности выше обозначенные аспекты ее содержания определяют специфику не только объекта, но и предмета познания в данной области.

Если неокультурные элементы биосферы - это объект внимания естествознания, то окультурные, будучи результатами соединения биосферных и ноосферных сил, становятся объектами познания обществоведческих и гуманитарных наук. Прежде всего, философии и социологии. Достоянием философии агросферы является в первую очередь мировоззренческий аспект взаимодействия биосферы и ноосферы в процессе сельскохозяйственной деятельности человека, осмысление взаимосвязей этой деятельности с процессами функционирования и развития биосферы, возможностей человека в этой деятельности, в частности, его выхода в ней за грани собственной природно-биологической сущности, и т.п..

Познавательной областью социологии агросферы являются социокультурные аспекты соединения в процессе сельскохозяйственной деятельности биосферы и ноосферы, соответственно, связанные с этим общественные и гуманитарные проблемы.

Такое понимание агросферы как объекта научного осмысления вызревало на протяжении многих веков в рамках различных «крестьянских» теологических течений божественного смысла начал бытия. А в последние полтора века - в рамках социально-философского осмысления проблем биосферы (К.Тимирязев и др.), ноосферы (В.Вернадский и др.), биоэтики и экоэтики; «потаенной ткани» общинной крестьянской русской деревни (В.Соловьев, Л.Толстой, С.Аксаков и др.).

Что касается разработки системной социологии агросферы, то эта задача не только комплексная, но и междисциплинарная. Уже ее обоснование требует коллективных усилий представителей разных наук, соединение которых, особенно разобщенных по идеолого-политическим и мировоззренческим основаниям обществоведов, в нынешних условиях нам представляется пока маловероятным. Во всяком случае, такая задача актуальна и требует своего решения, поскольку оно становится ключом для адекватного понимания механизмов и противоречий функционирования и динамики современной агросферы.

В условиях современной научно-технической революции важнейшим, опосредствующим взаимодействием биосферы и ноосферы в процессе сельскохозяйственной деятельности, звеном и одновременно фактором этого взаимодействия стала техносфера. Она выступает сегодня концентрированным выражением механизмов индустриальной цивилизации, которая все берет у биосферы и несообразно мало дает ей взамен, приводя ее в неравновесное, чреватое угрозой для существования человечества состояние.

Однако техносфера лишь часть материализуемой в процессе человеческой деятельности ноосферы. Разумные основания последней включают в себя богатую гамму социальных целей и социокультурных ценностей преобразующей биосферу практики, в которой человек проявляется

в единстве многообразных видов его деятельности, в органичной целостности его биологической и общественной сущности.

Агросфера выражает культурное начало во взаимодействии человека с природой, разума с материей. Выделяя себя из животного мира, сознавая себя биосоциальным существом, человек обязан видеть в жизни высшую ценность как индивидуального, так и общественного бытия. А последнее проявляется через социальные отношения и выражающую их общественно значимую деятельность.

В свете выше очерченного понимания агросферы, более конкретно вырисовываются проблемы разработки и институализации ее социологической теории, поскольку проблемное поле социологического познания агросферы (как мы уже отметили) имманентно обладает столь существенной спецификой и значимостью, которых вполне достаточно для институализации специальной ветви сельской социологии - социологии агросферы.

Объектом ее должны стать, по нашему мнению, выраженные в мировоззрении и практическом поведении ноосферные аспекты места и роли человека в агросфере как некоторой целостности, обладающей спецификой функционирования и развития, имеющей ключевую значимость для воспроизводства и сбережения жизни каждого индивида, народа и человеческого сообщества в целом.

Предметом – характер и содержание отношения человека в процессе сельскохозяйственной деятельности к биосфере и биотехносферным условиям функционирования и воспроизводства жизни.

Фундаментальными объектно-предметными категориями социологии агросферы в этом случае становятся, прежде всего: земля; континуум экосистем, от локальных экобиоценозов до планетарной биосферы; ноосфера как основание человеческого фактора преобразующей агросферу деятельности *homo sapiens*.

Проблемно-тематическая область эмпирико-прикладных исследований на базе такой социологической теории должна охватывать противоречия, порождаемые неполнотой осознания разными категориями людей значимости бережливого отношения к хрупким, системным для агросферы, элементам ее организации, и несоответствием его поведения задачам сохранения в ней оптимальных условий для расширенного, обеспечивающего улучшение здоровья каждого последующего поколения, воспроизводства жизни.

Системная институализация социологии агросферы потребует, безусловно, большой работы, ибо познание не только объекта и предмета, но и ее выше названных фундаментальных объектно-предметных категорий находятся еще пока в стадии теоретических рефлексий, и предстоит приложить значительные усилия по их эмпирической редукции, чтобы ввести их в состояние теоретико-прикладных социологических исследований.

Аннотация

В статье автор предпринимает попытку обосновать концептуальные основы и сформировать категориально-понятийный аппарат нового направления социологии – социологии агросферы, обеспечивающей научность управления процессами сельского развития. В качестве теоретико-

познавательного фундамента и методологического опыта научного осмысления проблем развития современной российской агросферы, автор рассматривает не только и не столько междисциплинарные эмпирические исследования, но, прежде всего, марксистское учение, особенно его социально-экономические теории и законы, составляющие познавательное ядро социологии. Наряду с интерпретированы наиболее значимых теоретико-методологические посылок анализа процессов социального воспроизводства в агросфере, автор предлагает читателям ознакомиться с собственными подходами к разработке целостной научной концепции множественности и иерархичности предпосылок, причин, факторов и методологических оснований российской социологии агросферы в условиях радикальной трансформационной перестройки отечественного сельского хозяйства.

Ключевые слова: агросфера, мировоззренческая, социологическая рефлексия, социальность, Ноосфера, гуманитарный потенциал

Summary

In the article the author attempts to justify the conceptual framework and form a categorical conceptual apparatus of a new direction sociology – sociology agricultural providing scientific management processes of rural development. A theoretical-cognitive Foundation and methodological experience of scientific understanding of the problems of development of modern Russian agricultural author considers not only interdisciplinary empirical research, but, first of all, the Marxist doctrine, especially the socially-economic theories and laws, the components of cognitive core of sociology. Along with interpreted the most important theoretical and methodological parcels analysis of the processes of social reproduction in the agrarian sphere, the author invites readers to get acquainted with their own approaches to developing an integrated scientific concept of plurality, and a hierarchy cases, causes, factors and methodological bases of the Russian agricultural sociology under radical transformation of the rearrangement of the national agriculture.

Key words: agrosphere, world view, sociological reflection, sociality, Noosphere, humanitarian potential

Bibliografia

1. Вернадский, В.И. Биосфера и ноосфера [Текст] / В.И. Вернадский. – М.: Наука, 1989
2. Глазьев, С.Ю. Развитие российской экономики в условиях глобальных технологических сдвигов [Текст] / С.Ю. Глазьев. // Научный доклад. – М., 2007
3. Заславская, Т. И. Социоструктурный аспект трансформации российского общества [Текст] / Т.И. Заславская // Журн. Социологические исследования. – 2001. – № 8. – С. 3-12
4. Новиков, В.Г. Кадровые аспекты социоструктурного воспроизводства экономики России: парадигмы исследовательских подходов [Текст] / В.Г. Новиков, В.И. Староверов. – М.: НПК «Гамма», 2010. – 87 с

5. Осипов, Г.В. Экономика и социология знания. Практическое пособие [Текст] / Г.В. Осипов, С.В.Степашин. – М.: Наука, 2009
6. Староверов, В.И. Агросфера России, ее состояние и перспективы [Текст] / В.И. Староверов, А.Н. Захаров. – М., 2006
7. Тощенко Ж.Т. О понятийном аппарате социологии [Текст] / Ж.Т. Тощенко // Журн. Социологические исследования. 2002. № 9. С. 3–16.

КРИТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ТЕОРИЙ О «МАНИПУЛЯЦИИ СОЗНАНИЕМ»

Основой всех прав человека является убеждение в том, что каждая личность уникальна. Эти понятия приобретают особое значение в рамках религиозного сознания. Человек в мировой религиозной философии укоренен в трансцендентном. Достоинство человеческой личности опирается здесь на веру в ее священность, что определяет для человека обладание им некоторых качеств (прежде всего свободой самоопределения), которые не подлежат отчуждению другими людьми или человеческими институтами. Эти понятия – базис развития общемировой гуманистической философии толерантности, солидарности, взаимопонимания и веротерпимости.

Увы, но названные процессы совсем не прямолинейны и однозначны. В отношении к религиозной сфере у современного мирового сообщества, проникнутого разновекторными идеями глобализации и индивидуализации, прослеживаются столь же ярко выраженные парадоксальные модальности. С одной стороны, это неумолимые показатели роста законодательно закрепленных гарантий религиозного равенства и заявленных приоритетов толерантности и веротерпимости в разных странах. А с другой стороны за последние несколько лет мы стали свидетелями краха теорий поликультурности, что влечет за собой откат от прежней эйфории по поводу формирования глобальных общечеловеческих ценностей, включая религиозное равенство и толерантность. Последняя в нашей действительности стала все чаще искусственно «выдергиваться» из своего социального формата и трактоваться исходя из медицинской терминологии. В результате нам преподносят толерантность как чуждую нашей культуре западную инсталляцию, вредоносно формирующую такой образ жизни, при котором «современный человек должен терпимо относиться к социальной заразе».¹ При этом начисто забывается тот факт, что в медицине множество терминов основаны на близости понятий, но отнюдь не означают их идентичность. И термин «толерантность» в значении «терпимость» (фактически прямой перевод с латыни) применяется даже чаще и обозначает один из основных обязательных для врача социальных принципов. Увы, наша страна не одна в своем стремлении пересмотреть отношение к еще недавно казавшимся незыблемыми столпам мировой сопричастности культур. Америка демонизирует ислам во всех его проявлениях, страны Европы ищут «корень зла» в развитии всякого рода «нетрадиционных» тенденций, привносимых сюда уже нежелательными эмигрантами. В Африке и Азии прямо на наших глазах разворачивается победоносное шествие всякого рода фундаменталистов и религиозных фанатиков, в принципе не приемлющих никаких прав и свобод. Повсюду общество озабочено вопросами разжигания

¹ Медицинский термин... «толерантность». Тема для дискуссий Интернет-форума Всероссийской православной патриотической организации «Чёрная Сотня» // Электронный ресурс (Э/Р): <http://www.sotnia.ru/forum/viewtopic.php?f=7&t=8390> Дата обращения: март 2013 г.

межнациональной розни и межрелигиозной вражды. Одной из центральных проблем в рамках такой обеспокоенности является проблема деятельности новых религиозных объединений (НРО), которые только у нас в стране и нигде более называют «тоталитарными сектами». Не останавливаясь на абсурдности самого данного термина, т.к. на эту тему можно ознакомиться с множеством мнений разных специалистов: юристов, религиоведов, лингвистов,² мы полагаем важным прояснить, что делает НРО столь частыми объектами внимания и критики, и как следствие – дискриминации их членов в качестве этих «людей второго сорта» - «сектоманов» по аналогии с наркоманами, т.е. психически и физически больных людей или экстремистов, требующих изоляции от общества. Есть ли в этих обвинениях нечто внутренне присущее только НРО и их членам, вызывающим у окружающих стойкое чувство необходимости специальных мер контроля и воздействия вплоть до уголовного преследования и недобровольного стационарирования в психиатрические клиники, как это предлагает делать проф. Ф.В. Кандратьев,³ сформулировавший некогда сам термин (или «диагноз») «сектомания»? Или в данном случае присутствует сознательное манипулирование информацией, направленное на формирование общественного мнения, поощряющего ограничения свободы верующих отдельных «неформальных» для нашей действительности религиозных объединений?

В контексте вопроса о том, действительно ли опасны НРО, надо иметь в виду, что они в своем множестве очень различны и не могут быть сведены под единый знаменатель, если, конечно, изучать НРО как явление, а не анафемствовать их за общую для всех «нетрадиционность» (которая, впрочем, также является весьма полемичной). Безусловно, какая-то часть этих новообразований может быть изначально признана аморальной, например, Церковь Сатаны Ла Вейя или Храм Сета Майкла Аквино, т.к. наши моральные принципы зиждутся на христианской догматике, строго градирующей «добро» как норму и «зло» в качестве его антагониста или анти-норму. А данные организации ориентированы на ритуальное «служение» именно злу, что в то же время не сводит их деятельность в криминальную сферу. Другая часть НРО может рассматриваться как коммерческие предприятия или сети, в разное время в этом обвиняли Церковь объединения, сайентологов и некоторые др. Что давало повод скептикам рассматривать лидеров этих организаций как умных мошенников, в то время как антикультисты продолжали настаивать на теории «промывания мозгов» в вопросе количественного роста данных организаций. Наконец, можно выделить и деструктивные фанатичные группы, ориентированные на полный разрыв с общественной жизнью или на борьбу с ней под прикрытием лозунгов о чистоте веры. Такие проявления мы найдем, наверное, в большинстве религиозных традиций и у каждого проявления фанатизма будет свой «сокровенный смысл» борьбы с внешним миром. Но любое разделение на «плохих» и «хороших», «деструктивных» и «конструктивных» возможно только по мере проведения необходимого количества исследований и формирования на их основе перечня критериев,

² См. например: «Нетрадиционные религии» в посткоммунистической России («круглый стол») // Вопросы философии. 1996. № 12.

³ Сектантство в России: проблема актуальна, ее решение сложно // Э/Р.: <http://www.tggpgu1.narod.ru/sektivrossii.pdf> Дата обращения: март 2013 г.